

Kansanedustajan oikeudellinen asema ja rikos- oikeudellinen vastuu

Vera Töppärä

2025 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Kansanedustajan oikeudellinen asema ja rikosoikeudellinen vastuu

Vera Töppärä
Liiketalous, oikeustradenomi (AMK)
Opinnäytetyö
Kesäkuu, 2025

Vera Töppärä

Kansanedustajan oikeudellinen asema ja rikosoikeudellinen vastuu

Vuosi 2025 Sivumäärä 41

Opinnäytetyön aiheena oli kansanedustajan oikeudellinen asema ja rikosoikeudellinen vastuu. Opinnäytetyössäni käsiteltiin perustuslain kautta kansanedustajan oikeudellista asemaa ja rikosoikeudellista vastuuta.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää sen lukijalle, mitä tarkoittaa kansanedustaja ja mitkä ovat kansanedustajan oikeudet ja vastuut. Työssä selvitetään kansanedustajan oikeudellinen asema lain näkökulmasta. Työn tarkoituksena on systematisoida ja tulkita voimassa olevia oikeusnormeja, jotka määrittelevät kansanedustajan oikeudellista asemaa ja vastuuta.

Perustuslaki suojaa kansanedustajan oikeudellista asemaa ja vastuuta, tietyissä tilanteissa hänet voidaan kuitenkin asettaa rikosoikeudelliseen vastuuseen tai erottaa edustajantoimestaan. Kansanedustajan koskemattomuus, vastuut sekä mahdolliset seuraamukset määritellään perustuslaissa sekä rikoslaissa.

Tämä opinnäytetyö tarjoaa kattavan analyysin kansanedustajan oikeudellisesta asemasta ja rikosoikeudellisesta vastuusta, ja sen tulokset ovat hyödyllisiä sekä oikeustieteen opiskelijoille että valtiosääntöoikeuden ja julkisoikeuden asiantuntijoille.

Vera Töppärä

Legal status and criminal liability of a member of parliament

Year

2025

Pages

41

The topic of this thesis was the legal status and criminal liability of a Member of Parliament. The thesis examined the legal position and criminal responsibility of Member of Parliaments through the lens of the Finnish Constitution.

The purpose of this thesis is to clarify for the reader what it means to be a Member of Parliament and what rights and responsibilities are associated with the role. The study explores the legal status of Member of Parliaments from the perspective of Finnish law. The aim is to systematize and interpret the applicable legal norms that define the legal position and liability of Members of Parliament.

The Constitution protects the legal status and responsibilities of Member of Parliaments; however, in certain situations, Member of Parliament may be held criminally liable or removed from office. Parliamentary immunity, responsibilities, and potential legal consequences are regulated by both the Constitution and the Criminal Code.

This thesis provides a comprehensive analysis of the legal status and criminal liability of Member of Parliament, and its findings are valuable to students of law as well as experts in constitutional and public law.

Keywords: constitution, Member of Parliament, legal status of a Member of Parliament, constitutional law

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Tavoitteet ja metodit.....	6
2.1	Julkisoikeus	8
2.2	Oikeudellinen asema ja rikosoikeudellinen vastuu.....	9
3	Kansanedustaja	11
3.1	Kansanedustajan valinta	13
3.2	Kansanedustajan tehtävät	15
4	Oikeudellinen asema ja velvoitteet	20
4.1	Kansanedustajan oikeusasema	20
4.2	Kansanedustajan poliittinen asema ja vastuu	21
5	Kansanedustajan eroaminen ja erottaminen.....	23
5.1	Kansanedustajan eroaminen.....	23
5.2	Kansanedustajan erottaminen.....	25
6	Kansanedustajan rikosoikeudellinen vastuu	26
6.1	Kansanedustajan tehdessä rikos	27
6.2	Kansanedustajan virkarikokset	30
7	Oikeuskäytäntö	32
7.1	Timo Vornanen.....	33
7.2	Jussi Halla-aho uskonrauhan rikkominen ja kiihottaminen kansanryhmää vastaan	34
7.3	Sebastian Tynkkynen kiihottaminen kansanryhmää vastaan.....	35
8	Yhteenveto ja pohdinta	36
8.1	Työn tavoitteet ja toteutus.....	36
8.2	Johtopäätökset	37
	Lähteet	39
	Kuviot.....	41

1 Johdanto

Kansanedustajan rooli suomalaisessa yhteiskunnassa on keskeinen, sillä he käyttävät lainsäädäntövaltaa ja osallistuvat valtiolliseen päätöksentekoon. Perustuslaki (731/1999) ja muut oikeusnormit, joiden tulkinta ja soveltaminen vaikuttavat laajasti demokraattiseen järjestelmään ja säätelevät kansanedustajan asemaa ja vastuita.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tarkastella kansanedustajan oikeudellista asemaa ja rikosoikeudellista vastuuta lainopillisesta näkökulmasta. Tässä opinnäytetyössä analysoidaan perustuslain ja muun voimassa olevan lainsäädännön sääntelyä, sekä niiden käytännön vaikutuksia kansanedustajan toimintaan. Tämän lisäksi työssä käytän oikeuskäytäntöä sekä mahdollisia esimerkkejä, joissa kansanedustaja voidaan erottaa tai asettaa rikosoikeudellisesti vastuuseen. Tutkimuksen keskeinen osa on perustuslain säädösten tarkastelu valtiosääntöoikeuden näkökulmasta, sillä kansanedustajan asema määrittyy pitkälti valtiosäännön perusteella.

Työn rakenne etenee ensin käsittelemällä kansanedustajan valintaa ja tehtäviä, jonka jälkeen tarkastellaan kansanedustajan oikeudellista asemaa ja siihen liittyviä velvollisuuksia. Lopuksi analysoidaan kansanedustajan rikosoikeudellista vastuuta sekä tilanteita, joissa kansanedustaja voidaan erottaa tai hänelle voidaan määrätä oikeudellisia seuraamuksia.

Tämä opinnäytetyö tuottaa kattavan oikeudellisen analyysin kansanedustajan asemasta suomalaisessa oikeusjärjestelmässä. Opinnäytetyö palvelee erityisesti valtiosääntöoikeuden ja julkisoikeuden asiantuntijoita, mutta lisäksi myös muita aiheesta kiinnostuneita.

2 Tavoitteet ja metodit

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia lainopillisesti eli oikeusdogmaattisen tutkimuksen avulla kansanedustajan oikeudellista asemaa ja rikosoikeudellista vastuuta. Oikeusdogmatiikan tarkoituksena on systematisoida ja tulkita säädöksiä sekä sellaisia käytäntöjä, jotka viranomaiset ovat luoneet. Oikeusdogmatiikka luo yleisiä käsitteitä ja jäsentää kokonaisuuden systemaattisen järjestelmän muotoon.¹ Tämä opinnäytetyö kuuluu valtiosääntöoikeuden alaan. Valtiosääntöoikeuden ala on julkisoikeutta.² Perustuslain 1 §:ssä säädetään, että valtiosääntö on vahvistettu perustuslaissa. Saman lainkohdan mukaan valtiosäännön on tarkoitus turvata ihmisarvon loukkaamattomuutta, yksilön vapautta ja oikeutta sekä sen tehtävänä on

¹ Husa & Pohjolainen 2014, 22.

² Husa & Jyränki 2021, 77.

edistää yhteiskunnan oikeudenmukaisuutta. Tässä opinnäytetyössä käsitellään valtiosääntöoikeuden kannalta kansanedustajan oikeudellista asemaa ja rikosoikeudellista vastuuta. Opinnäytetyössä pohditaan, voiko kansanedustajan erottaa tehtävästään ja jos voi niin millaisin perustein erottamisen saa tehdä sekä minkälainen on kansanedustajan erotusprosessi.

Opinnäytetyöni toteutus tulee olemaan oikeusdogmaattinen tutkimus. Lainoppi eli oikeusdogmatiikka on oikeustieteiden vanhin haara. Oikeusdogmatiikka tarkoittaa sellaisten oikeusnormien systematisointia ja tulkintaa, jotka ovat voimassa olevia. Oikeusdogmatiikka on ollut oikeustieteessä lainopin keskeinen aihealue. Oikeusdogmaattisessa tutkimuksessa, selvitetään voimassa olevaa oikeutta ja tulkitaan oikeussäännöksiä.³

Oikeusdogmatiikka eli lainoppi kysyy vastauksia sellaisiin kysymyksiin, miten asioiden pitäisi olla oikeusjärjestyksen mukaan. Oikeusdogmatiikan tehtävänä on systematisoida, analysoida, tulkita ja esittää sellaista kritiikkiä, joka pohjautuu ja perustuu oikeudellisiin oppirakennelmiin ja oikeuslähteisiin.⁴

Perinteinen ydinalue oikeustieteessä on ollut lainoppi eli oikeusdogmatiikka. Voimassa olevan oikeuden tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus. Oikeus on voimassa oleva eli pätevä ja velvoittava oikeus. Tutkimuskohteena lainopissa on normien maailma. Lainopin tuottama tieto normien todellisuudesta on luonteeltaan normatiivista, joka tarkoittaa, että se on tieteellistä tietoa oikeusnormeista. Lainopin eli oikeusdogmatiikan tehtävänä on selvittää voimassa olevien oikeusnormien sisältöä, jolloin se esittää kahdenlaisia väitteitä oikeusnormeista. Nämä väitteet ovat normikannanottoja ja tulkintakannanottoja. Normikannanotot ovat sellaisia väitteitä, mitkä oikeusnormit kuuluvat voimassa olevaan oikeuteen. Tulkintakannanotossa taas mennään asiassa syvemmälle ja esitetään jotakin kyseisen oikeusnormin sisällöstä. Voimassa olevan oikeuden tutkiminen ja mikä on sen merkitys laista ja muista oikeuslähteistä löytyvällä materiaalilla, on lainopin tehtävä tutkia.⁵

Opinnäytetyön lähteinä käytetään voimassa olevaa lainsäädäntöä, valtiopäiväasiakirjoja, oikeuskirjallisuutta ja oikeuskäytäntöä. Oikeuslähteet ovat oikeudellisen päätöksenteon perustana. Suomessa oikeusjärjestelmän keskeisin oikeuslähde on kirjoitettu laki. Lain esitytöt ovat myös oikeuslähteenä käytettäviä asiakirjoja, sillä esimerkiksi hallituksen esitykset saattavat edistää tutkintaongelmien ratkaisemista.⁶

³ Husa & Pohjolainen 2014, 37.

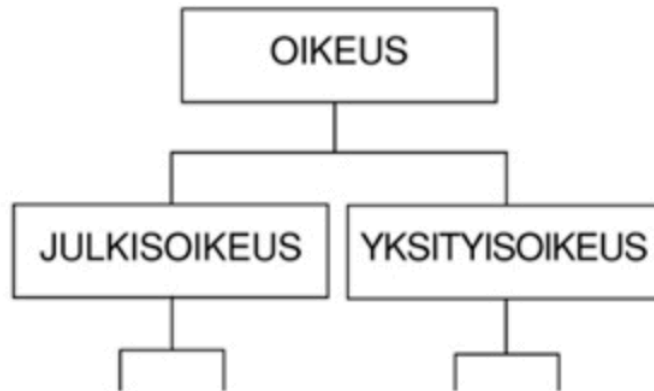
⁴ Jyränki & Husa 2021, 75.

⁵ Hirvonen 2011, 21-23.

⁶ Karttunen, Koivunen, Laasanen, Sippel, Uitto & Valtonen 2009, 31-32.

2.1 Julkisoikeus

Juridiikassa oikeusjärjestys jaetaan lohkoihin. Juridiikan eri lohkoja kutsutaan oikeudenaloiksi. Oikeusjärjestys on jaettu kahteen pääalueeseen, jotka ovat oikeussystemaattisia. Nämä kaksi pääaluetta ovat julkisoikeus ja yksityisoikeus.⁷ Tämä oikeussystemaattinen perusta nähdään kuviossa 1.

Kuvio 1 Oikeussystematiikan perusta⁸

Yksityisoikeuden perustana on säännellä oikeussuhteita, jotka ovat useimmin luonnollisten henkilöiden ja oikeushenkilöiden välillä. Näitä oikeussuhteita voivat olla esimerkiksi perhe, erilaiset varallisuussuhteet ja perimys. Julkisoikeus on taas se oikeudenala, joka koskee julkista valtaa, julkisen vallan käyttämistä sekä julkisen vallan suhdetta yksilöön. Julkisoikeuteen kuuluu myös rikos- ja prosessioikeudet, vaikka molemmat ovat kuitenkin omat itsenäiset oikeudenalat. Nykyään julkisoikeus muodostuu pääosin hallinto- ja valtiosääntöoikeudesta. Julkisoikeus muodostuu myös sellaisista EU-oikeuksista, jotka koskevat julkista valtaa.⁹

Julkisoikeudella on johtava periaate, joka on julkisen vallan yksipuolinen käyttäminen. Tässä periaatteessa viranomaistahon tulee ottaa huomioon myös yleinen etu. Julkisen vallan käyttö tässä tarkoittaa sitä viranomaisen toimintaa, joka asettaa velvollisuuksia ja rajoituksia yksityisille, oli heidän suostumuksensa asiaan tai ei.¹⁰

Kun valtiosääntöä tarkastellaan laajassa mielessä, siinä tarkoitetaan sellaisten oikeussääntöjen kokonaisuutta, jotka sääntelevät valtiojärjestystä, sen mukaan ovatko ne perustuslaintasoisia vai alemman asteisia. Valtiosääntö voi sisältyä perustuslakiin, tavallisiin lakeihin tai

⁷ Husa & Pohjalainen 2014, 29.

⁸ Husa & Pohjalainen 2014, 31.

⁹ Husa & Pohjalainen 2014, 31-32.

¹⁰ Husa & Pohjalainen 2014, 33.

sellaisiin asetuksiin, jotka ovat hallinnollisessa järjestyksessä. Valtiosäännössä kuitenkin yleensä on kyse sellaisista säännöksistä, jotka täsmentävät tai konkretisoivat perustuslain säännöksiä. Demokraattiseen päätöksentekoprosessiin olennaisesti liittyvien perusoikeuksien käyttösääntely katsotaan kuuluvan valtiosääntöön. Kuitenkin, jos käsitellään valtiosääntöä laajassa mielessä, siihen katsotaan kuuluvan valtiojärjestystä koskevat ja oikeussäännöiksi vahventuneet normit, jotka ovat syntyneet tavanomaisen käytännön kautta. Raja on erittäin häilyvä, kun puhutaan valtiosääntönormistosta ja muusta oikeusjärjestyksestä.¹¹ Valtiosääntön muodostaa valtiojärjestystä määrittävät normit.¹²

Valtiosääntö viittaa oikeusjärjestykseen, joka tarkoittaa normijoukkoa, jonka muodostavat voimassa olevat valtiosääntönormit. Valtiosääntöoikeus taas viittaa oikeusjärjestelmään oikeusjärjestyksen sijasta. Oikeusjärjestelmän osia ovat eri oikeudenalat, joita voi olla esimerkiksi rikosoikeus ja valtiosääntöoikeus. Valtiosääntöoikeus tarkoittaa sellaista kokonaisuutta, joka on kehitetty valtiosääntönormiston ympärille ja jossa soveltamiskäytäntö, lainoppi ja säädännäinen oikeus ovat toistensa kanssa vuorovaikutuksessa.¹³

2.2 Oikeudellinen asema ja rikosoikeudellinen vastuu

Oikeudellinen asema tarkoittaa sitä, että on velvollisuuksia ja oikeuksia. Oikeussubjekti oikeustieteessä on luonnollinen henkilö, joka voi tulla velvoitetuksi johonkin asiaan. Oikeuskelpoisia ovat luonnollisten henkilöiden lisäksi sellaiset henkilöt, joille laki antaa oikeushenkilön ominaisuuden. Oikeuskelpoisuuden tarkoituksena on olla velvollisuuksien ja oikeuksien vastuiden kantaja.¹⁴

Oikeuskelpoisuudeksi kutsutaan sitä kykyä, jollaisena itsenäinen oikeussubjekti pystyy esiintymään. Oikeuskelpoisella henkilöllä on oikeuksia ja velvollisuuksia. Oikeudet ja velvollisuudet ovat usein passiivisia tilanteita, jolloin henkilö on velvollisuuden kohteena tai oikeuden haltijana. Luonnollinen oikeuskelpoisuus alkaa aina syntymästä ja päättyy, kun henkilö kuolee tai kuolleeksi julistamiseen.¹⁵

Luonnollinen henkilö on aina oikeudellisesti vastuussa. Oikeudellinen vastuunalaisuus voidaan jakaa siviilioikeudelliseen ja rikosoikeudelliseen vastuunalaisuuteen. Siviilioikeudellinen vastuunalaisuus tarkoittaa sitä, että toiselle aiheutetusta vahingosta on korvausvelvollinen. Vahingonkorvausvastuulle ei ole asetettu alaikäraja, toisin kuin rikosoikeudelliselle vastuulle.¹⁶

¹¹ Jyränki & Husa 2021, 70-71.

¹² Karttunen, Koivunen, Laasanen, Sippel, Uitto & Valtonen 2009, 25.

¹³ Jyränki & Husa 2021, 77.

¹⁴ Hirvonen 2012, 28.

¹⁵ Karttunen, Koivunen, Laasanen, Sippel, Uitto & Valtonen 2009, 59.

¹⁶ Karttunen, Koivunen, Laasanen, Sippel, Uitto & Valtonen 2009, 62.

On olemassa objektiivinen ja subjektiivinen oikeus. Objektiivinen oikeus tarkoittaa oikeusnormien kokonaisuutta yhteiskunnassa eli voimassa olevaa oikeutta. Subjektiivinen oikeus taas on sellainen oikeus, joka on oikeusjärjestyksen oikeussubjektille antama oikeus johonkin kohteeseen eli oikeusobjektiin, johon subjektilla on oikeuksia. Subjektiivisten oikeuksien edellytys on se, että objektiivisen oikeuden oikeusnormit suojaavat niitä, jolloin objektiivinen oikeus on ensisijaista suhteessa subjektiiviseen oikeuteen.¹⁷

Subjektiivinen oikeus on sellainen oikeus, joka kuuluu oikeussubjektille. Tämän mukaan oikeussubjektille kuuluu valta tehdä tai olla tekemättä jotain. Oikeudenhaltijan oikeus on myös se, että hän voi vaatia toiselta sellaista käyttäytymistä, mihin on velvoitettu. Subjektiiviseen oikeuteen kuuluu oikeudenhaltija, oikeuden sisältö ja oikeuden kohde. Oikeudenhaltijalla on tahdonvaltaa eli tahtomisen ilmaisu on suotu, joka on olennaista subjektiivisessa oikeudessa. Oikeudet ja velvollisuudet ovat vastavuorossa keskenään ja jokaista oikeutta vastaa aina jokin velvollisuus. On välttämätöntä, että oikeuden rinnalla on velvollisuus.¹⁸

Rikoslain (39/1889) 4 §:ssä säädetään rikosoikeudellisesta vastuukärajasta ja syyntakeisuudesta. Rikosoikeudellinen vastuukäraja on Suomessa 15 vuotta. Alle 15-vuotias ei ole rikosoikeudellisesti vastuussa. Rikosoikeudellisesti vastuussa on silloin, kun on täyttänyt 15 vuotta. Edellä mainitun lain kohdan toisen momentin mukaan tekijä voi olla syyntakeeton, jos ei rikoksen tekohetkellä kykene ymmärtämään tekonsa luonnetta esimerkiksi mielenterveyden tai vajaamielisyyden takia.

Rikosoikeudellisen vastuukärajan ollessa 15 vuotta, alle 15-vuotiasta ei siis voida määrätä rikoksesta rangaistukseen. Rikosoikeudellinen vastuukäraja vaikuttaa syyllisyyden tasolla. Rikoksen tekijä voi olla myös syyntakeeton, jolloin häntä ei myöskään voida tuomita rikoksesta. Syyntakeettomalla ihmisellä on mielentilan- sekä psyykkisiä häiriöitä.¹⁹ Rikoslain 3 luvun 4 §:n mukaan syyntakeeton on silloin, kun henkilö ei rikoksen teko hetkellä kykene mielisairauden, vakavan mielenterveyden, tajunnan häiriön vuoksi tai syvän vajaamielisyyden vuoksi ymmärtämään tekonsa todellista luonnetta.

Hallituksen esityksessä (HE 44/2002 vp) Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi käsitellään rikoslain uudistamisesta. Kyseisessä esityksessä ehdotetaan rikoslain säännökset uudistettaviksi rikosoikeuden yleisistä opeista. Rikosoikeudellisen vastuun yleisiin edellytyksiin, vastuuvapausperusteisiin, yrityksestä ja osallisuudesta sekä rangaistuksen määräämisestä rikoslaisissa ehdotetaan säädettäväksi.²⁰

¹⁷ Hirvonen 2012, 31.

¹⁸ Hirvonen 2012, 31.

¹⁹ Melander 2020, 108.

²⁰ HE 44/2002 vp, 1.

Rikoslain ensimmäisen luvun 1 §:ssä säädetään Suomessa tehdystä rikoksesta, jonka mukaan Suomessa tehdyssä rikoksessa sovelletaan aina Suomen lakia. Saman lain 6 §:ssa säädetään Suomalaisen tekemästä rikoksesta seuraavalla tavalla. Lain mukaan Suomen kansalaisena pidetään henkilöä, joka oli rikoksen tekohetkellä tai oikeudenkäynnin alkaessa on Suomen kansalainen. Rikoslain 9 §:n mukaan oikeushenkilön rangaistusvastuu määräytyy Suomen lain mukaan, sillä rikoksiinkin sovelletaan Suomen lakia.

Oikeusturvasyistä on erittäin tärkeää, että määritetään sellaiset rajat, joissa rikoslain rangaistuksia saa käyttää, sillä rikoslain rangaistukset merkitsevät puuttumista kansalaisten keskeisiin perusoikeuksiin. Legaliteetti- eli laillisuusperiaate rajoittaa oikeusvaltiossa rikoslain käyttöä. Laillisuusperiaate on vaatimus siitä, että kun rikoksesta rangaistaan, sen tulee aina perustua lakiin.²¹ Perustuslain 8 §:ssa säädetään rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta niin, että sen mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen, jos tekoa ei ole säädetty laissa rangaistavaksi. Edellä mainittu pykälä pitää sisällään rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen tärkeimmän sisällön.

Kun harkitaan rikosoikeudellista säätelyä, tulee ottaa huomioon suhteellisuusvaatimus perusoikeuksien yleisenä rajoituskriteerinä. Tämä tarkoittaa sitä, että mahdollisen rangaistus seuraamuksen ankaruus ja moitittavuus tulee olla oikeassa suhteessa toisiinsa. Moraaliset käsitykset vaikuttavat teon moitittavuuteen, joka tarkoittaa sitä, että arviointi on yleensä mielipiteestä riippuvaista, vaikka arvioinnin kriteerit olisivat perustuslainmukaisia.²²

3 Kansanedustaja

Perustuslain ensimmäisessä luvussa kerrotaan valtiojärjestyksen perusteet. Perustuslain ensimmäisen luvun 1 §:ssä säädetään siitä, että Suomi on täysivaltainen tasavalta, joka tarkoittaa sitä, että päätösvalta on jaettu kolmen toimijan kesken. Nämä kolme toimijaa ovat eduskunta, valtioneuvosto eli hallitus sekä tasavallan presidentti. Perustuslain ensimmäisen luvun 2 §:ssä puhutaan siitä, että valtiovalta kuuluu Suomessa kansalle. Valtiovaltaa Suomessa edustaa eduskunta, joka kokoontuu valtiopäiville. Julkisen vallan käytön tulee myös aina perustua lakiin ja sitä tulee aina tarkoin noudattaa.

Hallituksen esityksessä eduskunnalle uudeksi Suomen hallitusmuodoksi on ehdotettu otettavaksi säännökset valtiojärjestyksen perusteiden ja perusoikeuksien lisäksi säännökset eduskunnasta ja kansanedustajista sekä eduskunnan toiminnasta. Kyseisessä hallituksen esityksessä yksinkertaistettaisiin Eduskunnan toiminnan säätelyä perustuslaissa siirtämällä

²¹ HE 44/2002 vp, 28-29.

²² Husa & Jyränki 2021, 185.

merkittävä osa silloisen valtiopäiväjärjestyksen sisältyvistä eduskuntatyön yksityiskohtaista järjestämistä koskevista säännöksistä Eduskunnan työjärjestyksessä (40/2000) säänneltäviksi. Uuteen perustuslakiin hallituksen esityksellä haluttiin lisätä eduskuntaa koskevista säännöksistä ne, jotka määrittelevät kansanedustajan asemaa, eduskunnan tehtäviä, organisaatiota, päätöksentekoa sekä ne, jotka liittyvät eduskunnan asemaan ylimpänä valtioelimenä sekä sellaiset säännökset, joilla olisi muunlainen kuin vaan eduskunnan sisäinen merkitys. Hallituksen esityksellä haluttaisiin myös luopua ylimääräisistä valtiopäivistä.²³

Hallituksen esityksessä uudeksi Suomen hallitusmuodoksi on ehdotettu säädettäväksi se, että Suomessa valtiovalta kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta. Eduskunta käyttää lainsäädäntövaltaa ja päättää valtiontaloudesta, joka ilmenee valtiollisten tehtävien jakoa koskevassa säännöksessä. Valtiojärjestykseen on haluttu myös lisätä parlamentarismien periaate. Se on lisätty sisällyttämällä 1 lukuun säännös, jonka mukaan valtioneuvoston jäsenten tulee nauttia eduskunnan luottamusta.²⁴

Perustuslain kolmannessa luvussa puhutaan eduskunnasta ja kansanedustajista. Perustuslain 27 §:n mukaan eduskuntavaaleissa vaalikelpoinen on jokainen äänioikeutettu, kunhan ei ole vajaavaltainen. Poikkeuksena kuitenkin on, että tasavallan presidentti, sotilasvirassa palveleva tai korkea oikeusviranomainen ei saa olla ehdokkaana kansanedustajaksi. Edellä mainitun lain kohdan mukaan kansanedustajan edustajantoimi lakkaa silloin, kun kansanedustaja menettää vaalikelpoisuutensa.

Kansanedustajaksi ei siis voida valita sotilasta, mutta asevelvollisuutta suorittava voi olla kansanedustaja. Sotilaalla tarkoitetaan sellaista henkilöä, joka on puolustusvoimien sotilasvirassa tai rajavartiolaitoksen sotilastehtävissä palveleva henkilö. Kansanedustajan tehtävän kanssa on myös yhteensopimattomia tehtäviä. Edustajantoimi lakkaa silloin, kun kansanedustaja alkaa suorittamaan tämänlaista tehtävää. Valiokunta ei pidä asianmukaisena sitä, että kansanedustaja voisi ennen tällaisen yhteensopimattoman tehtävän alkamista jatkaa edustajantoi-messaan. Siinä piilee vaara, että tietoisuus tulevasta korkeasta tehtävästä voi vaikuttaa edustajan toimintaan eduskuntatyössä ja voi vaikuttaa hänen suhtautumistaan muihin. Kansanedustajan edustajantoimi tällaisissa tapauksissa päättyy heti, kun edustaja valitaan uuteen tehtävään.²⁵

Perustuslain 29 §:ssä säädetään siitä, että kansanedustajan tulee noudattaa perustuslakia eivätkä muut säännöt tai määräykset koske kansanedustajaa. Perustuslain 31:ssä säädetään

²³ HE 1/1998 vp, 1.

²⁴ HE 1/1998 vp, 24.

²⁵ PeVM 10/1998 vp, 14.

kansanedustajan puhevapaudesta seuraavalla tavalla. Kansanedustajilla on aina oikeus puhua eduskunnassa sellaisista asioista, jotka ovat parhaillaan käsittelyssä.

Kansanedustajalla on tietynlainen koskemattomuus, jota käsitellään perustuslain 30 §:ssä. Kansanedustaja hoitaa omaa edustajantointaan, eikä häntä saa estää siinä. Kansanedustajaa ei saa hänen mielipiteensä takia asettaa syyteeseen eikä hänen vapauttaan saa riistää. Kuitenkin, jos eduskunta on suostunut syyteeseen päätöksellä, siihen tarvitaan vähintään viisi kuudesosaa annetuista äänistä kannattamaan päätöstä. Saman lain kohdan kolmannen momentin mukaan puhemiehelle on ilmoitettava, jos kansanedustaja pidätetään tai vangitaan. Jotta kansanedustaja saadaan pidättää ennen oikeudenkäynnin alkamista, siihen tulee olla eduskunnan suostumus.

Kansanedustajalla on erityinen rikosoikeudellinen erityissuoja. Erityissuoja ei ole täysin sovellettavissa yhteen sen kanssa, että perustuslaissa turvatus sananvapauden keskeisenä tarkoituksena on taata mahdollisuus vallankäytön julkiseen kritiikkiin. Vaikka kyseinen erityissuoja jätetään pois valtiopäiväjärjestyksestä, se ei tarkoita sitä, että ei tuomittaisi rangaistusta rikoslain pohjalta, jos kansanedustajan kunniaa tai yksityiselämää loukattaisiin.²⁶

Perustuslain 32 §:n mukaan kansanedustaja saattaa myös olla esteellinen. Kansanedustaja on esteellinen silloin, kun jokin asia koskee häntä henkilökohtaisesti. Tässä tilanteissa kansanedustaja on esteellinen, eikä saa osallistua valmisteluun tai päätöksentekoon. Vaikka valmisteluun ja päätöksentekoon ei saa osallistua, saa kansanedustaja osallistua täysistunnossa käytävään keskusteluun kyseisestä asiasta. Jos valiokunnissa kansanedustajan virkatointa tarkastellaan hän ei tietenkään saa osallistua tällaisen asian käsittelyyn.

Kansanedustajat ovat kansalaisten edustajia, asiamiehiä ja edunvalvoja poliittisessa päätöksenteossa. Kansanedustajat ovat saaneet äänestäjiltään henkilökohtaisen valtuutuksen, mutta sen ohella heillä on poliittisen puolueen edustajan osa, joten kansanedustajan tehtävä on sekä yksilöllinen ja yhteisöllinen.²⁷

3.1 Kansanedustajan valinta

Perustuslain 24 §:ssä säädetään eduskunnan kokoonpanosta ja vaalikaudesta. Perustuslain 2 §:ssä säädetään valtiovallan kuulumista kansalle Suomessa. Valtiovaltaa edustaa eduskunta, joka kokoontuu valtiopäiville. Eduskunnan tehtävä on käyttää lainsäädäntövaltaa sekä päättää valtionaloudesta. Perustuslain 24 §:n mukaan eduskunta on yksikamarinen ja siihen kuuluu kaksisataa kansanedustajaa. Kansanedustajat valitaan neljäksi vuodeksi kerrallaan. Edellä mainitun lainkohdan toisen momentin mukaan eduskunnan toimikausi alkaa sitten, kun tulos

²⁶ PeVM 10/1998 vp, 14.

²⁷ Bengtsson 2014, 66.

eduskuntavaaleista on toimitettu. Eduskunnan toimikausi jatkuu siihen asti, kunnes seuraavat eduskuntavaalit on pidetty. Puolueet ja äänestäjäryhmät asettavat ehdokkaat ehdolle ja puolueista valitaan 200 kansanedustajaa.

Hallituksen esityksessä Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi on ehdotettu lakien eduskuntakäsittelyyn siirryttävän kolmesta täysistuntokäsittelystä kahteen. Hallituksen esitystä saisi hallitus täydentää erityisellä täydentävällä esityksellä ennen kuin asiaa valmistellut valiokunta on antanut siitä mietintönsä. Samalla pyrittäisiin siihen, että vahvistamatta jäänyt laki otettaisiin välittömästi uuteen käsittelyyn eduskunnassa.²⁸

Perustuslain 25 §:ssä säädetään kansanedustajien valinnasta seuraavalla tavalla. Kansanedustajien valinta tapahtuu suhteellisilla, välittömillä ja salaisilla vaaleilla. Jokaisella, joka on äänioikeutettu, on vaaleissa yhtäläinen äänioikeus. Eduskuntavaalien aikaan maa jaetaan vähintään kahteentoista ja enintään kahdeksaantoista vaalipiiriin Suomen kansalaisten lukumäärän perusteella. Ahvenanmaa muodostaa oman vaalipiirin ja sieltä valitaan yksi kansanedustaja.

Vaalilain (714/1998) 2 §:n ensimmäisen momentin mukaan eduskuntavaaleissa, presidentinvaaleissa ja europarlamenttivaaleissa äänioikeutetuksi luetaan sellainen henkilö, joka on Suomen kansalainen ja on viimeistään vaalipäivänä täyttänyt 18 vuotta. Vaalilain 2 §:n neljännen momentin mukaan äänioikeutta ei saa käyttää asiamiehen välityksellä.

Lailla voidaan säätää ulkomailla oleskelevien osallistuminen eduskuntavaaleihin. Valiokunta on halunnut tähdentää, että lailla tulee säätää siitä, että äänestysmahdollisuus tulee taata jokaiselle suomalaiselle, jotka asuvat ulkomailla. Jo vuoden 1995 jälkeen vaaliluettelot on korvattu äänioikeusrekisterillä.²⁹

Hallituksen esityksessä Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi käsitellään eduskunnan ja kansanedustajien toimikaudesta ja valituksi julistamisen sijasta vaalien tuloksen vahvistamisesta. Voimassa olevan kansanedustajain vaaleista annetun lain (391/1969) mukaan vaalien tulos vahvistetaan jokaisessa vaalipiirissä kolmantena päivänä vaalipäivän jälkeen. Kun vaalein tulos vahvistetaan, päättyy samalla eduskunnan toimikausi ja samalla alkaa uuden eduskunnan toimikausi. Säännöksen mukaan maassa on aina eduskunta, joka voi kokoontua, jos sille on tarvetta. Kun vaalein tulos on vahvistettu, voidaan katsoa, että eduskuntavaalit on toimitettu.³⁰

Suomessa kansanedustajan valinta rakentuu vaali- ja puoluedemokratian varaan. Kun kansanedustajat valitaan välittömillä, suhteellisilla ja salaisilla vaaleilla, on tämän tarkoituksena,

²⁸ HE 1/1998 vp, 1.

²⁹ PeVM 10/1998 vp, 13.

³⁰ HE 1/1998 vp, 81.

että kansalaisten mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa ylimpien päättäjien valintaan olisivat täysin tasavaltaiset ja yhtäläiset eli tasavertaiset.³¹

Vaalilain 4 §:n mukaan vaalien toimittaminen tapahtuu seuraavanlaisesti. Vaalit toimitetaan niin, että ensiksi järjestetään ennakoäänestys, kirjeäänestys ja viimeisenä vaalipäivänä järjestettävä vaalipäivän äänestys. Kunnat, ulkoisanministeriö ja oikeusministeriö yhdessä vastaavat siitä, että äänestys pystytään järjestämään kotimaassa ja ulkomailla sovitusti ja oikein.

Vaalilain 5 §:ssä säädetään eduskuntavaalien vaalipiireistä. Eduskuntavaaleissa Suomessa, maa jaetaan maakuntajaon perusteella 13 vaalipiiriin. Vaalilain 6 §:ssä säädetään tarkemmin siitä, miten kansanedustajien paikkojen jako tapahtuu vaalipiirien kesken. Ahvenanmaan maakunnan vaalipiiristä valitaan yksi kansanedustaja ja muista vaalipiireistä valitaan yhteensä 199 kansanedustajaa suhteellisilla vaaleilla. Paikkojen jako tapahtuu Suomen kansalaisten lukumäärän perusteella, joilla on ollut kotikunta Suomessa asianomaisessa vaalipiirissä kuudennen vaalipäivää edeltävän kalenterikuukauden viimeisenä päivänä väestötietojärjestelmän tietojen mukaan. Kunkin vaalipiirin Suomen kansalaisten lukumäärä jaetaan vaalipiirien yhteenlasketulla Suomen kansalaisten lukumäärällä ja kerrotaan kyseinen saatu luku luvulla 199, jaossa otetaan huomioon vaalivuoden alussa voimaantulevat kuntajaon muutokset. Kun laskutoimitus on suoritettu, kaikkiin vaalipiireihin tulee kokonaislukua vastaava paikkamäärä. Jos jostain syystä kaikki paikat eivät tulisi jaetuksi, ne jaetaan muiden vaalipiirien kesken tietyn edellytyksin.

Vaikka väestönmäärä on muuttunut, kansanedustajien määrä on pysynyt muuttumattomana koko eduskuntavaalihistorian ajan, eikä vaalipiirienkään lukumäärässä ole tapahtunut paljon muutosta. Vuodesta 1954 alkaen, vaalikausi vaihtui kolmesta vuodesta neljään vuoteen. Myös äänestysikäraja on tullut alaspäin. Aluksi äänestysikäraja on ollut 24 ja vuodesta 1975 on 18-vuotiailla ollut äänioikeus vaaleissa.³²

3.2 Kansanedustajan tehtävät

Valtiovallan kolmijako-oppi tarkoittaa sitä, että ylimpien valtioelinten tai valtiovallan eri haarojen välille niin, että niiden välillä on selvä toimivallanjako ja tätä kautta kaikkien välillä on selvää valtatasapainoa. Valtiovalta jaetaan kolmeen päälohkoon. Nämä kolme päälohkoa ovat lainsäädäntövalta, tuomiovalta ja toimeenpano tai hallitusvalta. Lainsäädäntövalta on sitä, että on valta säätää yleisiä oikeusnormeja, tuomiovalta sitä, että sovelletaan oikeusnormeja

³¹ Borg 2014, 39.

³² Borg 2014, 40.

käytäntöön yksittäistapauksissa ja toimeenpano tai hallitusvalta sitä, että on valta päättää julkisen vallan käytön koneistosta ja toiminnasta.³³

Perustuslain 80 §:ssä säädetään lainsäädäntövallasta siten, että se on eduskunnan tärkein valtuutus. Eduskunnassa lait saavat tietyn sisällön, johon valtioneuvosto vaikuttaa johtamalla lakien valmistelua. Eduskunta ei käytä säädösvaltaa yksinään, vaan se voi siirtää lain sallimissa rajoissa siirtää lainsäädäntövaltaa muille orgaaneille sekä tietyssä määrin myös viranomaisille.

Kansanedustajien toiminta ja organisoituminen keskittyy kolmelle eri alueelle. Kansanedustajat tekevät säädäntö- ja budjettivallan alaiset muodolliset päätökset täysistunnoissa. Valiokunnissa taas asiat yleisesti ottaen sovitaan. Lähes kaikki sellaiset asiat, jotka päätetään täysistuntonsalissa perustuvat valiokuntien mietintöihin. Puolueiden kannanmuodostuksessa sekä eduskunnan sisäisiin käytäntöihin ja hierarkioihin liittyvissä neuvotteluissa on eduskuntaryhmillä merkittävä rooli.³⁴ Perustuslain 58 §:ssä säädetään valtioneuvoston ja tasavallan presidentin välisestä kiistasta niin, että eduskunta voi sen ratkaista, ellei kyse ole nimitysasiasta tai lain vahvistamisesta.

Kansanedustajan oikeuksiin perustuslain 39 §:n mukaan on tehdä lakialoite, talousarvioaloite sekä toimenpide- tai budjettialoite. Perustuslain 39 §:n mukaan asia tulee eduskunnassa esille silloin, kun kansanedustaja tekee lakialoitteen tai kun valtioneuvosto antaa hallituksen esityksen.

Kansanedustajat voivat laittaa vireille monia asioita eduskunnassa. Aloitteiden määrää per edustaja ei ole rajoitettu. Ainoastaan budjettialoitteella on omat rajoituksensa. Lakialoite on lakiehdotus, joka on puettu valmiin lain muotoon. Lakialoitteille on erittäin kova vaade, sillä pienikin pykälämuutos voi aiheuttaa isojakin ristiriitoja muualla lainsäädännössä. Kansanedustajilla ei aina ole resursseja vaadittavaan lainopilliseen selvitystyöhön, jolloin erilaiset maakunnalliset instituutiot saattavat toimittaa kansanedustajille valmiita lakialoitteita, joita kansanedustajat asettavat vireille eduskunnassa omalla nimellään.³⁵

Toimenpidealoitteen tarkoitus on, että kansanedustaja esittää pyynnön hallitukselle lainvalmisteluun ryhtymisestä, joka käsittelee jotakin asiaa tai jotakin hallituksen toimivaltaa koskevaa asiaa. Toimenpidealoitteiden määrät ovat olleet jatkuvassa laskussa jo pitkään. Tämä johtuu siitä, että aiemmin toimenpidealoitteiden avulla pyrittiin ajamaan esimerkiksi vaalipiirejä koskeneita pieniä projekteja, mutta nykyään hallitusohjelmien ollessa niin laajoja, ei

³³ Husa & Pohjalainen 2014, 77.

³⁴ Kontula 2018, 22.

³⁵ Pajala 2020, 105.

yleensä ole tahtoa eikä aikaa pyörittää pieniä projekteja, sillä hallitusohjelma on nykyään niin yksityiskohtainen.³⁶

Budjetti- eli talousarvioaloitteita on tyypillisesti eniten. Niitä on noin 70-80 % kaikista aloitteista. Talousarvioaloitteet ovat määräehdotuksia tai lausumaehdotuksia valtion vuotuisen talousarvioon. Budjettialoitteet eroavat muista aloitteista niin, että ne käsitellään aina. Jos jokin budjettialoite hylätään valiokunnassa, on harvinaista, että se tulisi hyväksytyksi täysistunnossa. Talousarvioaloitteen voi asettaa vireille vain silloin, kun se on ajankohtaista. Toisin kuin muita aloitteita voi kansanedustaja asettaa vireille aina kun eduskunta on koolla.³⁷

Perustuslain 33 §:ssä säädetään valtiopäivistä seuraavalla tavalla. Eduskunnan tehtävänä on kokoontua valtiopäiville vuosittain, sellaisena ajankohtana, jonka eduskunta itse päättää, jonka jälkeen presidentin on tehtävä julistaa valtiopäivät avatuiksi. Edellä mainitun lain kohdan toisessa momentissa säädetään valtiopäivien kokoontumisesta niin, että ne jatkuvat aina seuraavien valtiopäivien kokoontumiseen asti. Vaalikauden viimeiset valtiopäivät kestävät siihen asti, kun uusi eduskunta on valittu ja vanha eduskunta lopettaa työskentelynsä. Presidentin tehtävänä on myös julistaa valtiopäivät päättyneeksi. Jos on tarve, eduskunnan puhemies pystyy kutsumaan valtiopäivät uudelleen koolle ennen kuin uudet vaalit on toimitettu.

Eduskunnan, joka koostuu kansanedustajista, tehtävänä on edustaa koko kansaa ja erityisemmin edustaa täysi-ikäisiä Suomen kansalaisia. Kansanedustajan tehtävä on lainsäätäjänä edustaa omien äänestäjiensä lisäksi muita äänestäneitä, sellaisia, jotka eivät ole äänestäneet lainkaan sekä sellaisia, jotka jäävät valitsijakunnan ulkopuolelle esimerkiksi lapsia ja nuoria, joilla ei ole vielä äänestys-oikeutta.³⁸

Eduskunnassa työskentely on monivaiheista. Eduskunnassa on eri toimielimiä ja niillä on tärkeä tehtävä eduskunnassa. Puhemies on yksi, joka on erittäin näkyvässä roolissa. Valtiokuntalaitos on myös keskeisessä roolissa eduskunnan työssä.³⁹

Perustuslain 34 §:ssä säädetään siitä, kuinka eduskunnan tehtävänä on valita itselleen keskuudestaan puhemies ja kaksi varapuhemiasta valtiopäiville. Samassa lainkohdassa säädetään myös puhemiehen valinnasta kansanedustajien seasta, valituksi tulee sellainen kansanedustaja, joka saa enemmän kuin puolet äänistä.

Perustuslain 34 §:ssä säädetään puhemiehestä ja puhemiesneuvostosta seuraavalla tavalla. Puhemies ja varapuhemiehet muodostavat eduskunnan puhemiehistön. Puhemiehen

³⁶ Pajala 2020, 105.

³⁷ Pajala 2020, 105-106.

³⁸ Borg 2014, 39.

³⁹ Husa & Pohjalainen 2014, 85.

tärkeimpiä tehtäviä on kutsua koolle täysistunnot, esitellä niissä käsiteltävät asiat, valvoa, että perustuslakia noudatetaan kaikissa istunnoissa. Puhemiehellä ei ole itsellään oikeutta osallistua täysistunnossa keskusteluun eikä hänellä ole täysistunnoissa äänivaltaa. Perustuslain 42 §:n mukaan puhemiehellä ei ole oikeutta kieltäytyä ottamasta jotakin asiaa käsittelyyn taikka tehtyä ehdotusta äänestykseen. Jos puhemies kieltäytyy jostakin asiasta, hänen tulee ilmoittaa kieltäytymisen syyt tarkkaan. Kieltäytymisen perusteella eduskunta voi lähettää asian perustuslakivaliokuntaan, joka ratkaisee, onko puhemies toiminut tilanteessa oikein.

Perustuslain 35 §:n ensimmäisessä momentissa säädetään eduskunnan valiokunnista. Valiokuntia ovat suuri valiokunta, perustuslakivaliokunta, ulkoasiainvaliokunta, valtiovarainvaliokunta, tarkastusvaliokunta sekä muut pysyvät valiokunnat. Samassa momentissa säädetään myös siitä, että eduskunnalla on mahdollisuus asettaa myös tilapäisen valiokunnan, jonka tehtävänä on valmistella tai tutkia jotakin erityistä asiaa. Perustuslain 35 §:n toisen momentin mukaan suureen valiokuntaan kuuluu 25 jäsentä, perustus-, ulkoasiain- ja valtiovarainvaliokunnissa on aina vähintään 17 jäsentä. Muissa valiokunnissa on vähintään 11 jäsentä. Kaikkiin valiokuntiin on varalla myös varajäseniä. Valiokuntien päätösvaltaisuus säädetään edellä mainitun lainkohdan kolmannessa momentissa. Valiokunnat ovat päätösvaltaisia, kun vähintään kaksi kolmasosaa jäsenistä ovat läsnä.

Eduskunnassa kansanedustajien tehtävä on perustuslain 36 §:n mukaan valita tiettyjen toimielinten ja edustajien valitseminen. Eduskunnan tehtävänä on valita valtuutetut valvomaan Kansaneläkelaitoksen hallintoa ja sen toimintaa sekä eduskunta valitsee muita tarvittavia toimielimiä.

Eduskunnan tehtävä on perustuslain 38 §:n mukaan valita eduskunnan oikeusasiamies. Neljän vuoden toimikauden ajaksi valitaan yksi oikeusasiamies ja kaksi apulaisoikeusasiamiestä. Oikeusasiamiesten tulee olla laintuntijoita. Oikeusasiamiehen tehtävästä voidaan vapauttaa henkilö vain erityisen painavasta syystä ja se tarvitsee perustuslakivaliokunnan kannanoton ja kaksi kolmasosaa annetuista äänistä, jotka kannattavat oikeusasiamiehen tehtävistä vapauttamista.

Hallituksen esityksessä on ehdotettu säädettävän perustuslain 38 §:n sisältöä eduskunnan oikeusasiamiehestä. Kyseisen pykälän ensimmäistä momenttia on ehdotettu muutettavan niin, että siinä säädettäisiin apulaisoikeusasiamiehen sijaisesta. Kyseisessä hallituksen esityksessä ilmenee, että olisi tärkeää valita apulaisoikeusasiamies samanlaisessa menettelyssä ja yhtä pitkäksi toimikaudeksi kuin oikeusasiamieskin.⁴⁰

⁴⁰ HE 102/2002 vp.

Eduskunta on keskeisin valtioelin edustuksellisen demokratian periaatteen mukaisesti. Eduskunnan tehtävät jaetaan usein kahteen pääryhmään. Tehtävät voidaan jakaa yleistehtäviin ja erityistehtäviin eli valtaoikeuksiin. Yleistehtävät ovat niitä tehtäviä, jotka johtuvat eduskunnan roolista, joka on kansaa edustava ja koska eduskunta on sellainen elin, joka on vastuussa kansakuntaa koskevista perusratkaisuista. Yleisiä tehtäviä eduskunnalle voi olla esimerkiksi poliittisen johtajiston kouluttaminen, yhteiskunnallisen keskustelun julkisena keskusteluforumina toimiminen ja toimintakykyisen hallituksen ylläpitäminen. Erityistehtävät taas ovat sellaisia tehtäviä, jotka on määrätty perustuslaissa Suomen eduskunnalle.⁴¹

Eduskunnan tärkein valtuus on lainsäädäntövalta. Valtioneuvosto kuitenkin pystyy vaikuttamaan suurelta osalta lakien valmisteluun ja niiden sisältöön. Yksinään eduskunta ei kuitenkaan käytä säädösvaltaa, vaan se voi siirtää sitä esimerkiksi viranomaisille tai muille orgaanille.⁴²

Eduskunnassa kansanedustaja voi laittaa asioita vireille. Kansanedustaja voi tehdä eduskunta-aloitteita. Kansanedustaja voi tehtävissään tehdä kolme erilaista aloitetta, jotka ovat lakialoite, talousarvioaloite ja toimenpideoite. Aloitteen voi tehdä kansanedustaja yksin, mutta kyseisen aloitteen voi kuitenkin allekirjoittaa useampi kansanedustaja. Aloitteen tekemisen jälkeen eduskunnan tehtävänä on päättää, hyväksytäänkö kansanedustajan aloite.⁴³ Perustuslain 39 §:n mukaan asia tulee vireille eduskunnassa sitten, kun valtioneuvosto on antanut hallituksen esityksen tai kansanedustajan aloitteella. Saman pykälän mukaan lakialoite sisältää ehdotuksen lain säätämisestä, talousarvioaloite sisältää ehdotuksen talousarvioon tai lisätalousarvioon otettavasta määrärahasta tai jostain muusta päätöksestä sekä toimenpideoite, joka sisältää ehdotuksen lainvalmistelusta tai muusta toimenpiteestä.

Perustuslain 40 §:n mukaan asiat käsitellään lopullisesti täysistunnossa. Ennen lopullista käsittelyä kansanedustajien aloitteet, hallituksen esitykset, eduskunnalle annetut kertomukset sekä muut asiat tulee käsitellä valmistelevasti valiokunnassa. Perustuslain 41 §:n mukaan asia käsitellään täysistunnossa kahdessa käsittelyssä. Jos laki on jäänyt lepäämään tai sitä ei ole vielä vahvistettu, käsitellään se yhdessä täysistunnossa. Kaikkien muiden asioiden käsittely tapahtuu täysistunnossa ainoassa käsittelyssä. Perustuslain 41 §:n toisen momentin mukaan täysistuntojen päätökset tehdään enemmistäänillä. Silloin, kun äänet menevät tasan, ratkaisee arpa, poikkeuksena kuitenkin on sellaiset ehdotukset, joiden hyväksymiseen vaaditaan määräenemmistö.

⁴¹ Husa & Pohjalainen 2014, 90.

⁴² Jyränki & Husa 2012, 138-139.

⁴³ Husa & Pohjalainen 2014, 92.

Eduskunnassa kansanedustajien tehtäviin kuuluu myös pääministerin valinta. Samalla kansanedustajat vaikuttavat muutenkin ministeristön kokoonpanoon. Eduskunnan tehtäviin kuuluu myös finanssivalta ja sitä kautta budjettivalta. Eduskunta antaa suostumuksen erialisiin kansainvälisiin velvoitteisiin ja niiden irtisanomiseen sekä antaa valtioneuvostolle lausunnot sellaisista sopimus- ja säädösehdotuksista, jotka ovat esillä Euroopan unionin neuvostossa.⁴⁴

4 Oikeudellinen asema ja velvoitteet

Tässä luvussa käsittelen kansanedustajan oikeudellista asemaa ja velvoitteita. Jokaisessa työssä on oikeudellista vastuuta ja velvoitteita. Työsopimuslain (55/2001) 3 luvun 1 §:n mukaan jokaisella työntekijällä on yleisiä velvollisuuksia. Näihin yleisiin velvollisuuksiin kuuluu se, että työ tulee hoitaa huolellisesti ja noudattaa niitä määräyksiä, jotka on annettu. Yleisiin velvollisuuksiin kuuluu myös se, että henkilön on vältettävä sellaisia asioita, jotka ovat ristiriidassa hänen asemaansa nähden.

Kansan edustamisessa valtiosääntöoikeudessa ei ole kyse sellaisesta valtuutuksenomaisesta toiminnosta, joka käyttää valtiiovallan ja jonka edustajat saavat äänestäjiltään. Ei siis kuulu järjestelmän luonteeseen, että valitsijat antavat ohjeita edustajille. Valtiosääntöoikeudessa edustaminen käsittää sen, että ylin valtiovalta siirretään määräaikaaisesti kansan valitsemille edustajille. Tällöin kyseessä on välillinen kansanvallan muoto, jossa vallan lähteenä valtiosäännöllisesti on kansa.⁴⁵

4.1 Kansanedustajan oikeusasema

Kansanedustajan oikeudellinen asema on sitä, että kansanedustaja perustuslain sallimissa rajoissa käyttää edustajantointaan. Kansanedustaja ei ole oikeudellisesti sidottu minkään tahon määräyksiin. Kansanedustaja on valtiosäännöllisesti riippumaton, joka tarkoittaa, että ohjeet ja määräykset kohdentuvat kansanedustajan valitsijoiden, taustaryhmän ja puolueen ohjeisiin tai viranomaisten määräyksiin. Jos kansanedustaja ei noudata niitä ohjeita, siitä ei seuraa kansanedustajalle minkäänlaisia virallisuonteisia tai oikeudellisia sanktioita.⁴⁶

Perustuslain 29 §:n mukaan kansanedustaja on velvollinen edustajantoimensa hoitamisessa noudattamaan totuutta ja oikeutta. Kansanedustaja on velvollinen noudattamaan perustuslakia, eikä kansanedustajaa sido muut määräykset.

⁴⁴ Jyränki & Husa 2012, 139.

⁴⁵ Husa & Jyränki 2021, 232.

⁴⁶ Husa & Jyränki 2021, 233.

Kansanedustaja toimii puolueessa jäsenenä. Poliittisten puolueiden on tarkoitus muodostaa rengas valtion oikeudellisen järjestysmuodon ja kansalaistoiminnan välille. Puolueiden on tarkoitus välittää kansalaisten ja eduskunnan vuorovaikutusta sekä organisoida kansalaismielipidettä.⁴⁷ Puoluelain (10/1969) 1 §:ssä puolueella tarkoitetaan sellaista yhdistystä, joka on merkitty oikeusministeriössä pidettävään puolerekisteriin. Saman lain 2 §:ssä säädetään siitä, että puolueet ovat aatteellisia yhdistyksiä. Näiden puolueiden tarkoitus on vaikuttaa valtioliisiin asioihin.

Puoluelaitoksen asema kansanedustajan asemassa on tärkeä. Puoluelaitos on edustusjärjestelmän ja välillisen demokratian olennainen osa. Puolueiden asema näkyy perustuslain lisäksi puoluelaissa ja eduskunnan työjärjestyksessä. Eduskunnan työjärjestyksessä lähdetään siitä liikkeelle, että kansanedustajat organisoituvat eduskuntaryhmiin puoluerajojen sallimissa rajoissa.⁴⁸

Kansanedustajalle on tärkeää kuulua puolueeseen, sillä ilman puolueeseen kuulumista, puoluelistojen ulkopuolelta, monet jäisivät valitsematta edustajiksi. Vaalijärjestelmän tehtävänä on suosia puolue muodostusta ja sitä, että ehdokkaat liittoutuvat vaaleissa, sillä lainsäädäntöhankkeiden läpimeno olisi sattumanvaraista ilman ryhmäyhtenäisyyttä, joka on ennakoitavaa. Lainsäätämismallista tulisi ennakoimatonta, jos ryhmät eivät pitäisi yhtä.⁴⁹

Kansanedustajan liittyessä puolueeseen, tulee hänen olla perillä puolueen säännöistä ja toimintatavoista, sillä puolueeseen tai ryhmään liittyminen on vapaaehtoista. Puolueilla ja ryhmillä on oikeus päättää kansanedustajan jäsenyys tietystä ryhmästä tai puolueesta, mutta he eivät voi päättää kansanedustajan eduskunnan jäsenyyttä. Jos kansanedustaja erotetaan ryhmästä tai puolueesta hän saa silti jatkaa työtään kansanedustajana.⁵⁰

Perustuslain 30 §:ssä säädetään siitä, että sellaista henkilöä, joka on valittu kansanedustajaksi ei saa estää edustajantoimen hoitamista. Tämä tarkoittaa siis sitä, että kansanedustajana toimiminen ei saa olla perusteena irtisanomiselle virka- tai työsuhteesta. Perustuslain säädöksellä siis pyritään siihen, että kansanedustajan tulee antaa tehdä työnsä rauhassa ja ilman häiriöitä.⁵¹

4.2 Kansanedustajan poliittinen asema ja vastuu

Kansanedustajilla on poliittista vastuuta, sillä se kuuluu edustukselliseen järjestelmään. Tämä tarkoittaa sitä, että poliittiset päätöksentekijät ja muut vallankäyttäjät ovat poliittisessa

⁴⁷ Husa & Jyränki 2021, 233.

⁴⁸ Husa & Jyränki 2021, 234.

⁴⁹ Husa & Jyränki 2021, 234.

⁵⁰ Husa & Jyränki 2021, 236.

⁵¹ Husa & Jyränki 2021, 238.

vastuussa toimistaan koko kansalle. Kansanedustajan tehtävä on määräaikainen ja kansanedustajalla on mahdollisuus jättää määräajan täytyttyä uusimatta kansanedustajan työ. Tämä on yksi edustuksellisen demokratian keskeinen ainesosa.⁵²

Kansanedustajan vastuu rakentuu hänen tehtävässään poliittisen vastuun varaan. Poliittinen vastuu edustajalla ilmenee niin, että jos hän on menettänyt valitsijoiden luottamuksen, hän ei tule valituksi tehtävään uudelleen. Tällaista vastuujärjestelmää pidetään erittäin hyvin kansanedustajan asemaan ja tehtävään soveltuvana.⁵³

Perustuslain 31 §:ssä säädetään myös siitä, että kansanedustajalla on oikeus puhua vapaasti kaikista asioista, joista keskustellaan ja käsitellään. Jotta kansanedustaja pystyy hoitamaan tehtävänsä kunnolla, hänellä tarvitsee olla puhevapaus. Ainoa rajoittava tekijä kansanedustajan puhevapaudelle on se, että kansanedustajan tulee esiintyä vakaasti ja arvokkaasti niin, että ei loukkaa toista henkilöä. Kansanedustajan rikkoessa puhevapauttaan häntä voi puhemies kieltää jatkamasta puhettaan.⁵⁴ Puheoikeutta voidaan kuitenkin rajoittaa kuten eduskunnan työjärjestyksessä säädetään tarkemmin. Näitä erityisolanteita ovat esimerkiksi kyselytunnit, ajankohtaiskeskustelut sekä käsiteltäessä pääministerin ilmoitusta.⁵⁵

Hallituksen esityksessä uudeksi Suomen hallitusmuodoksi ei ole haluttu tehdä muutoksia eduskunnan organisaatiota ja toimintaa koskeviin säännöksiin ei olla haluttu tehdä perustavanlaatuisia sisällöllisiä muutoksia. Nykyistä sääntelyä kansanedustajan asemaa ja eduskuntaa on pidetty sisällöltään pääosin onnistuneena ja toimivana. On kuitenkin haluttu korvata toivomusaloite toimenpidealoitteella (39 § 2 mom. 3 kohta), joka voitaisiin tehdä aina kun eduskunta on koolla, sillä se antaa mahdollisuuden kansanedustajalle saada tärkeänä pitämänsä asia esille eduskunnassa. Lisäksi myös, jos asiaa valmisteleva valiokunta niin päättää, olisi asia saada mahdollisesti eduskunnan käsiteltäväksi siten, että eduskunta voi ottaa siihen kantaa. Perustuslakiin on haluttu lisätä yleissäännös kansanedustajan oikeudesta tehdä kysymyksiä ministerin vastattavaksi sekä mahdollisuus järjestää keskusteluja ajankohtaisista asioista (45 §).⁵⁶

Jos kansanedustaja on ministeri, hänellä on erilaisia oikeudellisia vastuita. Ministerin oikeudellista vastuuta virkatoimissa on säännelty perustuslaissa erityisin säännöksin. Perustuslain 116 §:llä on rajoitettu ministerin oikeudellista vastuuta tavanomaista virkarikosta suppeammaksi, koska valtioneuvoston jäseniä on haluttu suojata tarkemmin. Tässä kyseessä ollut supistaminen on tehty liittämällä vastuusäännökseen lisäehtoja. Näillä lisäehdoilla sallitun riskin

⁵² Husa & Jyränki 2021, 234.

⁵³ HE 77/2001 vp, 44.

⁵⁴ Jyränki & Husa 2012, 153-154.

⁵⁵ HE 1/1998 vp, 85.

⁵⁶ HE 1/1998 vp, 37.

alue ministerin virkatoiminnassa osoitetaan muuta virkatoimintaa laajemmaksi. Kun on kyse ministeririkoksista, perustuslain 116 §:n mukaan syyte ministeriä vastaan voidaan nostaa silloin, kun hän tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta on olennaisesti rikkonut ministerin tehtävään kuuluvat velvollisuudet tai muuten toiminut tehtävässään lainvastaisesti.⁵⁷

Kansanedustajalla on perustuslain 47 §:n mukaan edustajanasemaan perustuva tiedonsaantioikeus. Koko eduskunnan on oikeus saada asioiden käsittelyä varten tarvittavat tiedot, jotka he saavat valtioneuvostolta. Kansanedustajalla taas on oikeus saada viranomaisilta sellaisia tietoja, jotka ovat tarpeellisia edustajantoimen hoitamiseen liittyen. Tällaisia tarpeellisia tietoja ovat muut kuin salassa pidettävät tiedot sekä sellaiset, jotka eivät koske valmisteilla olevaa valtion talousarvioesitystä.

5 Kansanedustajan eroaminen ja erottaminen

Tässä luvussa käsitellään kansanedustajan eroamista ja erottamista. Kansanedustajan eroamista ja erottamista säädetään perustuslaissa.

Edustajantoimi lakkaa silloin, jos kansanedustajaa ei valita uudelleen seuraavissa vaaleissa, joka on normaali käytäntö. Kuitenkin edustajantoimi voi lakata vaalikauden aikana kolmesta eri syystä. Nämä kolme syytä ovat: 1. kansanedustaja menettää vaalikelpoisuutensa, 2. kansanedustajan edustajantoimen päättyminen edustajan omasta tahdosta (vapauttaminen), 3. kansanedustajan laiminlyönnin tai rikoksen takia (erottaminen). Täysistunnon vapaata harkintaa ei voida käyttää silloin, kun kansanedustaja menettää vaalikelpoisuutensa, kahdessa jälkimmäisessä tapauksessa se on eduskunnan tehtävä päättää eroamisesta tai erottamisesta.⁵⁸

5.1 Kansanedustajan eroaminen

Perustuslain 28 §:n ensimmäisessä momentissa säädetään siitä, miten kansanedustajan edustajantoimen hoitaminen voi keskeytyä. Edustajantoimen hoitaminen voi keskeytyä siksi ajaksi, kun kansanedustaja toimii jäsenenä Euroopan parlamentissa. Samassa lain kohdassa ilmenee myös se, että kun kansanedustajan edustajantoimi on keskeytynyt, hänen edustajantointaan sen aikaa hoitaa hänen varaedustajansa. Edustajantoimi keskeytyy myös silloin, jos kansanedustaja suorittaa asepalvelusta. Eduskunta ratkaisee yksin, milloin edustajantoimen hoitaminen keskeytyy tai lakkaa ennen kuin vaalikausi on säännönmukaisesti tai ennenaikaisesti päättynyt.⁵⁹

⁵⁷ Husa & Jyränki 2021, 289-290.

⁵⁸ Husa & Jyränki 2021, 240.

⁵⁹ Husa & Jyränki 2021, 239.

Edustajantoimi keskeytyy myös silloin, kun suoritetaan siviilipalvelusta. Asevelvollisuuden suorittamisessa on myös kysymys naisten vapaaehtoisen asepalveluksesta annetun lain 4 §:n 1 momentissa säädetyn määräajan jälkeisessä palvelussa.⁶⁰

Perustuslain 27 §:n mukaan kansanedustajan tulee olla vaalikelpoinen. Kuitenkin, jos kansanedustaja menettää vaalikelpoisuutensa, hänen edustajantoimensa lakkaa. Kansanedustajan edustajantoimi lakkaa myös silloin, jos kansanedustaja menettää Suomen kansalaisuuden.

Perustuslain 28 §:n mukaan kansanedustaja voi saada myös vapautuksen edustajantoimensa hoitamiseen. Vapautusta edustajantoimensa hoitamiseen tulee kansanedustajan itse pyytää ja vapautuksen myöntämisen edellytyksenä on se, että siihen on hyväksyttävä syy.

Vapauttamispyyntö voi olla monia erilaisia hyväksyttäviä syitä. Vapauttamispyyntö voi perustua moneen syyhyn, jonka pyynnön tekijä katsoo ja kokee erittäin painavaksi syyksi. Täysistunnon on tarkoitus käsitellä pyyntö, mutta siihen ei tarvitse suostua. Yleensä pyyntö on hyväksytty, jos kansanedustaja tulee valituksi tai nimitetyksi sellaiseen tehtävään tai toimeen kesken vaalikauden, joka on yhteiskunnallisesti tärkeä. Esimerkkitapauksina voidaan pitää Aleksander Stubbin siirtymistä Euroopan investointipankin varapääjohtajaksi vuonna 2017 ja Outi Mäkelälle myönnettiin ero vuonna 2018, kun hän siirtyi kunnanjohtajaksi Nurmijärvelle. Näistä kahdesta hyväksytystä erosta voidaan myös huomata, että eroamisen syyt voivat vaihdella.⁶¹

Seuraavaksi esittelen muutamia esimerkkejä, jolloin kansanedustaja on eronnut tehtävästään. Ennen nykyistä perustuslakia edustajantoimesta vapautumispyyntöjä on jätetty hyväksymättä. Marjatta Stenius-Kaukonen oli hakenut 16.11.1991 vapautusta edustajantoimesta. Hän perusteli vapautuspyyntöään sillä, että kyseessä olisi ollut politiikan moraalinen rappio, sillä se olisi tehnyt hänen edustajantoimensa suorittamisesta hyödyttömän ja mahdottoman. Kyseinen vapautuspyyntö hylättiin, sillä Stenius-Kaukonen oli ollut eduskunnan jäsen vuodesta 1975, jolloin hänellä oli paljon kokemuseräistä tietoa siitä, miten eduskunta työskentelee.⁶²

Myös kansanedustaja Vesa Laukkanen haki edustajantoimensa lakkauttamista 17.11.1994 kirjeellä. Hän perusteli vapautuspyyntöään valtiopäiväjärjestyksen 10 §:n nojalla niin, että hänet vapautettaisiin välittömästi edustajantoimestaan. Perusteena hänellä oli, että hän on lopettanut kaiken poliittisen toiminnan. Hänen edustajantoimestaan vapautuspyyntö hyväksyttiin.⁶³

⁶⁰ PeVM 10/1998 vp, 14.

⁶¹ Husa & Jyränki 2021, 240.

⁶² M 16/1991 vp, 3089.

⁶³ M 3/1994 vp, 5461,5465.

Puhemiesneuvoston kokouksessa 07.09.2023 on käsitelty Sanna Marinin vapautuspyyntöä edustajantoimesta. Sanna Marin oli jättänyt vapautuspyynnön eduskunnalle sillä hän tuli nimetyksi toiseen tehtävään. Samassa kokouksessa he päättivät, että vapautuspyynnön käsittelyä jatketaan 08.09.2023 pidettävässä puhemiesneuvoston kokouksessa.⁶⁴

Puhemiesneuvoston kokouksessa 08.09.2023 jatkettiin Sanna Marinin vapautuspyynnön käsittelyä, joka oli esitelty edellisessä kokouksessa. Puhemiesneuvosto puolsi Sanna Marinin vapautuspyyntöä.⁶⁵

Eduskunnan täysistunnossa 12.09.2023 käsiteltiin Sanna Marinin vapautuspyyntö edustajantoimesta. Koska puhemiesneuvosto oli puoltanut vapautuspyyntöä, kunnioitti eduskunta puhemiesneuvoston harkintaa. Eduskunta hyväksyi Sanna Marinin vapautuspyynnön edustajantoimesta 13.09.2023 lukien.⁶⁶

5.2 Kansanedustajan erottaminen

Perustuslain 28 §:n kolmannessa momentissa säädetään kansanedustajan edustajantoimesta ja siitä millä perustein siitä voidaan erottaa. Kansanedustaja voidaan erottaa kokonaan tai mää-
räajaksi, jos hän toistuvasti ja olennaisesti laiminlyö edustajantoimensa hoitamisen. Jotta kansanedustaja voidaan erottaa, tulee eduskunnan hankkia asiasta kannanotto perustusvaliokunnalta. Kansanedustaja voidaan erottaa, jos kannanotto saa vähintään kaksi kolmasosaa annetuista äänistä.

Kansanedustajan toimen hoitamista on osallistuminen täysistuntoihin ja niiden valiokuntien toimintaan, joissa kansanedustaja on mukana. toimen laiminlyönniltä odotetaan tässä tilanteessa sitä, että se on olennaista ja toistuvaa. Siihen ei lasketa sitä, että kansanedustaja ei saavu ajoissa valtiopäiville tai, että kansanedustajalla on toistuvia tai lyhyitä poissaoloja. Edustajantoimi on vapaaehtoista osallistumista ylimmän valtiollisen vallan käyttöön, jolloin eduskunnasta riippumattomat tehtävät eivät käy perusteeksi edustajantoimen päättymiselle. Kyseessä voisi olla sellaiset syyt, jotka liittyvät sairauteen tai muihin henkilökohtaisiin syihin.⁶⁷

Edustajantoimen julistaminen lakanneeksi, tulee aina tehdä sen jälkeen, kun perustuslakivaliokunnalta on hankittu asiaan kannanotto ja päätös. Perustuslain 28 §:n rangaistustuomio ei riitä perusteluksi edustajantoimen lakkauttamiseksi, vaan siihen tarvitaan aina perustuslakivaliokunnan käsittely. Perustuslakivaliokunta käsittelee asian, jotta voidaan selvittää,

⁶⁴ PmNP 18/2023 vp

⁶⁵ PnNP 19/2023 vp

⁶⁶ Pöytäkirjan asiakohta PTK 24/2023 vp

⁶⁷ Hidén 2015, 88.

ansaitseeko kansanedustaja edustajantoimen edellyttämää kunnioitusta ja luottamusta. Kun perustuslakivaliokunta on tehnyt päätöksensä, on eduskunnan tehtävänä täysistunnolla harkita, julistetaanko kansanedustajan edustajantoimi lakanneeksi. Päätöstä edustajantoimen lakkauttamista tulee kannattaa vähintään kaksi kolmasosaa annetuista äänistä.⁶⁸

Perustuslain 28 §:n neljännessä momentissa säädetään kansanedustajan erottamisesta silloin, kun on kyseessä kansanedustajan tekemä rikos. Jos kansanedustaja on tuomittu tahalliseksi rikoksesta vankeuteen tai sellaisesta rikoksesta, joka kohdistuu vaaleihin ja siitä saatuun rangaistukseen, on eduskunnan tehtävä tutkia, voidaanko hänen antaa vielä olla kansanedustajana. Samaisessa lainkohdassa säädetään siitä, että jos rikos osoittaa sen, että kansanedustajaan ei voida enää luottaa tai edellyttämä kunnioitus ei täyty, voi eduskunta hankkia asiasta perustusvaliokunnan kannanoton, jonka perusteella julistaa kansanedustajan edustajantoimen lakanneeksi. Päätöstä tulee kannattaa kaksi kolmasosaa annetuista äänistä.

Jos eduskunta päättää julistaa kansanedustajan edustajantoimen lakanneeksi, on se voimassa vain kuluva vaalikauden loppuun. Perustuslain 27 §:n ja 28 §:n mukaan eduskunnan päätökset tai niihin pohjautuvat tuomiot eivät vaikuta henkilön vaalikelpoisuuteen seuraavissa vaaleissa.⁶⁹

6 Kansanedustajan rikosoikeudellinen vastuu

Tässä luvussa käsitellään kansanedustajan rikosoikeudellista vastuuta. Rikoslain 1 §:n mukaan rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seuraamuksen on aina perustuttava lakiin. Näin ollen sellaisesta rikoksesta ei voida tuomita, jota ei olisi kirjattu lakiin.

Kansanedustaja voidaan tuomita monesta eri rangaistuksesta, jotka ovat erikseen säädeltyjä rikoslaisissa. Rikoslain 2 §:n mukaan sovelletaan rikoksen rankaisemiseen sitä voimassa olevaa lakia, joka on ollut voimassa, kun rikos tehtiin. Rikoslain 3 §:n mukaan myös laiminlyönti on rangaistavaa, jos se määrätään rikoksen tunnusmerkistössä. Tällainen velvollisuus voi perustua kansanedustajan asemaan.

Kansanedustaja on rikosoikeudellisesti vastuussa ja häneen pätee kaikki rikoslain alla säädeltyistä laeista. Rikoslain 40 luvussa käsitellään millaisia virkarikoksia kansanedustaja voi tehdä ja kuinka niistä voidaan kansanedustaja tuomita.

⁶⁸ Hidén 2015, 91.

⁶⁹ Hidén 2015, 91.

Perustuslain 31 §:n mukaan kansanedustajan tulee aina esiintyä vakaasti ja arvokkaasti niin, että se ei loukkaa toista henkilöä. Kansanedustajan rikkoessa tätä lain kohtaa, puhemiehen tehtävänä on huomauttaa asiasta. Puhemies voi myös kieltää kansanedustajaa jatkamasta puhettaan. Jos kansanedustaja rikkoo toistuvasti kyseistä etikettiä, voi kansanedustaja saada eduskunnalta varoituksen tai kansanedustaja voidaan eduskunnan istunnoista pidättää kahdeksi viikoksi.

Kansanedustajilla on rikosoikeudellinen koskemattomuus. Tämän rikosoikeudellisen koskemattomuuden tarkoituksena ei Suomen oikeuden mukaan ole se, että kansanedustajat olisivat kokonaan vapautettuja rikosoikeudellisesta vastuusta eduskunnassa esittämiensä lausumien suhteen. Sääntelyn tosi tarkoitus on se, että kansanedustajiin ei kohdistettaisi rikosilmoituksia, jotka häiritsisivät tarpeettomasti eduskunnan ja sen kansanedustajien asemaa ja työtä. Tällä tavoin kansanedustajan asema on suojattu siltä, että kansanedustajaa ei voida asettaa syytteeseen, joka on tärkeää yhdenvertaisuudenkin kannalta, että kansanedustaja voi joutua sellaisista lausumista, jotka ovat vähäistä vakavampia, rikosoikeudelliseen vastuuseen.⁷⁰

6.1 Kansanedustajan tehdessä rikos

Kansanedustajalla on velvollisuus noudattaa oikeutta ja totuutta toimiessaan edustajantöissään perustuslain 29 §:n mukaan. Kansanedustajan tulee noudattaa saman lainkohdan mukaan perustuslakia, niin kuin kenen tahansa muunkin, mutta häntä ei sido muut määräykset.

Perustuslain 30 §:n mukaan kansanedustajaa ei myöskään saa vangita tai pidättää ennen oikeudenkäynnin alkamista ilman eduskunnan suostumusta. Poikkeuksena tilanteessa on sellaiset painavat syyt rikokseen, josta säädetty rangaistus olisi vähintään kuusi kuukautta vankeutta. Tämän lainkohdan avulla pyritään varmistamaan se, että ketään kansanedustajaa ei tekaistujen syytteiden takia tai perusteettomien epäilyjen varassa poisteta eduskunnan toiminnasta.⁷¹

Kun kansanedustaja tekee vakavan rikoksen, ja hänet pidätetään, tulee perustuslain 30 §:n mukaan pidättämisestä ja vangitsemisesta ilmoittaa välittömästi eduskunnan puhemiehelle. Saman lainkohdan mukaan kansanedustajaa ei saa ilman eduskunnan suostumusta vangita tai pidättää, ellei häntä epäillä erittäin vakavasta tai painavasta syystä rikokseen, josta lievissä laissa säädetty rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta.

Kun kansanedustaja tekee rikoksen, tulee syytteeseen asettamisesta kysyä lupaa eduskunnalta. Kimmo Nuotion artikkelissa Kansanedustajan asettamisesta syytteeseen hänen eduskunnan täysistunnossa käyttämiensä ilmaisujen vuoksi on hyvä esimerkki siitä, kuinka

⁷⁰ Nuotio 2020, 44.

⁷¹ Husa & Jyränki 2021, 238.

kansanedustajan voi asettaa syytteeseen hänen tehdessään rikos. Artikkelin perustuu Eduskunnan perustuslakivaliokunnan istuntoon, joka on pidetty 27.2.2020.⁷²

Kansanedustajalla on koskemattomuus, jota säädetään perustuslain 30 §:ssä. Kyseisessä lainkohdassa on säännös siitä, että kansanedustajaa ei voi asettaa syytteeseen valtiopäivillä lausumiensa mielipiteiden takia ilman, että eduskunta on antanut asiassa oman suostumuksensa. Säännöksen tarkoitus on turvata se, että kansanedustaja saa hoitaa edustajantoimensa rauhassa ja siten myös eduskunnan toiminta on häiriötöntä.⁷³

Kun kansanedustajaa asetetaan syytteeseen, ei ole eduskunnan tehtävä käsitellä ja tutkia syyllisyyskysymyksiä siitä, että onko väitetty teko luettava edustajan syyksi rikoksena. Syyllisyyskysymysten tutkiminen on tuomioistuimen asia. Eduskunnan tulee antaa vain suostumuksensa. Ei ole kuitenkaan sitovia säännöksiä siitä, milloin suostumus olisi annettava ja milloin ei. Syytteeseen paneminen riippuu eduskunnan omasta harkinnasta ja siitä onko syyte sellainen laadultaan, että se tulisi jättää oikeuden ratkaistavaksi asian yleisen tai yksityisen edun vuoksi.⁷⁴

Eduskunnan ei tule suostua pyyntöön, jos rikoksen tunnusmerkistö on vähäinen. Huolena on ollut, että valtiojohdon kritiikistä olisi voinut joutua syytteeseen. Koskemattomuuden avulla on turvattu oikeus siihen, että saa sanoa asiat niin kuin ne ovat, ilman, että tällaiset rajoitukset luovat minkäänlaisia esteitä.⁷⁵ Hidénin mukaan kansanedustajien immuniteettisäännösten tarkoituksena on turvata heidän toimintavapauttaan, mutta nimenomaan ei heidän vastuutto-
muuttakaan.⁷⁶

Esimerkkinä artikkelissaan Nuotio käyttää kansanedustaja Juha Mäenpäättä. Valtakunnansyyttäjä on pyytänyt eduskunnalta lupaa, jotta Mäenpään voisi asettaa syytteeseen, sillä perusteella, että edustaja olisi Eduskunnan täysisitunnossa syyllistynyt kiihottamista kansanryhmää vastaan erään asian käsittelyn yhteydessä. Mäenpää on todennut, että hallitusohjelmassa on vieraslajien torjunnasta hyvä kirjaus, mutta se olisi vain väärässä paikassa.⁷⁷

Mäenpään tapauksessa suoritettiin esitutkinta. Kiihottaminen kansanryhmää vastaan on rikossäännös. Kyseinen rikossäännös perustuu YK:n yleissopimukseen, joka koskee rotusyrjinnän poistamista sekä kansainväliseen yleissopimukseen, joka koskee vuonna 1966 hyväksyttyä

⁷² Nuotio 2020, 29.

⁷³ HE 1/1998 vp. 85.

⁷⁴ 1932 vp, 2.

⁷⁵ Nuotio 2020, 31.

⁷⁶ Hidén 2015, 74.

⁷⁷ Nuotio 2020, 29.

kansalaisyhteisöitä ja poliittisia oikeuksia koskevaan sopimukseen. Nämä sopimukset ovat tulleet voimaan Suomessa 1970-luvulla.⁷⁸

Rikoslain 11 luvun 10 §:ssä määritellään myös, mitä kiihottaminen kansanryhmää vastaan tarkoittaa. Kiihottamista kansanryhmää vastaan on sellainen toiminta, joka asettaa yleisön saataville tai yleisön keskuuteen leviää tai pitää yleisön saatavilla sellaisen tiedon, mielipiteen tai muun viestin, jonka sisältä uhkaa, panettelee tai solvaa jotakin ryhmää ihonvärin, rodun, syntyperän tai kansallisen tai etnisen alkuperän, vakaumuksen tai uskonnon, vammaisuuden tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella, on tuomittava kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Kiihottamisesta kansanryhmää vastaan voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Kiihottaminen kansanryhmää vastaan ei ole rikosnimikkeenä vakava, sillä siitä ei myönnetä yli kahta vuotta vankeutta. Nimikkeellä ei ole koskaan tuomittu ehdotonta vankeutta. Kyseisestä rikoksesta löytyy myös törkeä tekemuoto, jossa ei ole enää sakkorangaistusta, vaan pelkästään neljään vuoteen asti vankeutta.⁷⁹

Sananvapauserikoksiin nähden kiihottaminen kansanryhmää vastaan kuitenkin näyttyy huomattavan vakavana rikoksena. Kiihottamisessa kansanryhmää vastaan on tietoisesti säilytetty vankeusasteikko. Sitä edellyttää myös rasismipuitepäätös. Huomioitavaa on myös se, että mainittu rikos on sijoitettu erityiseen yhteyteen, sillä se sisältyy rikoslain 11 lukuun, jossa säädetään sotarikoksista sekä rikoksista ihmisyyttä vastaan. Rasistisesti motivoidut ilmaisut ovat säädetty rangaistusuhkan alaisiksi syystä, eikä niitä voi perustella tai oikeuttaa sananvapauseriksoilla.⁸⁰

Jos eduskunta antaa luvan ja suostumuksensa nostaa syyte kansanedustajaa vastaan, asia etenee normaalilla tavalla. Asia käsitellään tuomioistuimessa siinä tapauksessa, jos syyte kansanedustajaa vastaan nostetaan. Tuomioistuimen ja valtakunnansyyttäjän on asiaa käsitellessään otettava huomioon sellaiset erityispiirteet, joita liittyy siihen, että kansanedustaja käyttää sananvapauttaan hoitaessaan edustajantointaan. Useissa tapauksissa käsittely on helppoa ja yksinkertaista, sillä eduskunnassa lausutut asiat ovat yleensä aina tarkkaan dokumentoituja.⁸¹

⁷⁸ Nuotio 2020, 35.

⁷⁹ Nuotio 2020, 43.

⁸⁰ Nuotio 2020, 43-44.

⁸¹ Nuotio 2020, 45.

6.2 Kansanedustajan virkarikokset

Virkamies tarkoittaa viranhaltijaa, viranomaista, kunnanjohtajaa, ministeriä tai tuomaria kansallisen lainsäädännön mukaisesti siinä valtiossa, jossa henkilön on tarkoitus hoitaa tehtävänsä. Siten myös sovelletaan määritelmää tämän valtion laissa.⁸²

Laissa ehdokkaan vaalirahoituksesta (273/2009) käsitellään kansanedustajaehdokkaan vaalirahoituksesta 2 §:ssa. Kyseisen lain mukaan vaalirahoituksella tarkoitetaan sellaista rahoitusta, jolla katetaan ehdokkaan vaalikampanjan toteuttamisesta aikaisintaan kuusi kuukautta ennen vaalipäivää tai viimeistään kaksi viikkoa vaalipäivän jälkeen. Vaalirahoitus voi koostua ehdokkaan omista lainoista ja omista varoista, ehdokkaan tukiryhmän, ehdokkaan tai muun yksinomaan ehdokkaan tukemiseksi toimivan yhteisön saamasta tuesta tai muusta tuesta. Muita etuuksia, joita kansanedustaja ottaa vastaan voidaan katsoa lahjukseksi.

Rikoslain 40 luvun 4 §:ssä käsitellään lahjuksen ottamista kansanedustajana. Lahjuksen vastaanottamista on se, jos kansanedustaja pyytää itselleen tai jollekin toiselle henkilölle jonkinlaisen lahjan tai muun oikeudettoman edun tai edes tekee jonkinlaisen aloitteen sellaisen edun saamiseksi tai ottaa vastaan lahjuksia, kuten muun kuin tavanomaisen vieraanvaraisuudeksi katsottavan lahjan tai muun oikeudettoman edun ja hyväksyy siihen liittyvän lupauksen tai tarjouksen, on tuomittava rangaistukseen. Tällainen lahjuksen ottaminen horjuttaa aina kansanedustajan edustajantoimen hoitamista luotettavasti. Lahjuksen ottamisesta kansanedustaja voidaan tuomita sakkoon tai vähintään kahdeksi vuodeksi vankeuteen lahjuksen ottamisesta.

Lahjuksen ottaminen kansanedustajana voi olla myös törkeä ja sitä käsitellään rikoslain 40 luvun 4 a §:ssa. Törkeänä lahjuksen ottamisena pidetään sitä, että kansanedustaja asettaa lahjan tai jonkin edun toimintansa ehdoksi. Törkeässä lahjuksen ottamisessa kansanedustajan tarkoituksena on edustajantoimessaan lahjuksen antajaa tai jotakin muuta hyödyttää tai tuottaa toiselle tuntuvaa vahinkoa tai haittaa. Törkeän lahjuksen ottamista on myös se, että lahjan, lahjuksen tai edun arvo on huomattavan suuri. Jos kansanedustajana tehty lahjuksen ottaminen on kokonaisuutena törkeä, siitä voidaan tuomita vankeuteen. Törkeästä lahjuksen ottamisesta kansanedustajana vankeusrangaistus on vähintään neljä kuukautta, mutta enintään neljä vuotta.

Hallituksen esityksessä Eduskunnalle lahjontaa koskevan rikoslain muuttamisesta. Kyseisessä esityksessä ehdotetaan kansanedustajan lahjusrikoksia koskevia säännöksiä muutettavaksi. Niitä ehdotetaan muutettavan niin, että ne vastaisivat Euroopan neuvoston rikosoikeudellisen

⁸² HE 77/2001 vp, 19.

yleissopimuksen määräyksiä. Rikoslakiin on haluttu lisätä vakavimpiin kansanedustajan lahjusrikoksia varten erityiset törkeitä tekemuotoja koskevat tunnusmerkistöt.⁸³

Kansanedustajan lahjusrikossäännökset otettiin rikoslakiin vuonna 2002, kun yleissopimus voimaan saatettiin. Lahjusrikokset säädettiin, sillä niiden taustalla oli tietoisuuden kasvu korruption varallisuudesta sekä kansainvälisen huomion lisääntyminen. Kun kansanedustajaa koskevia rangaistussäädöksiä säädettiin, oli otettava huomioon kansanedustajan tehtävien erityinen luonne ja tähän perustuva vaatimus turvata edustajan tehtävän hoitaminen siihen perusteetomasti kohdistuvilta häiriöiltä, joita esimerkiksi ovat aiheettomilta vihjailuilta ja väitteiltä.⁸⁴

Kansanedustaja voi tulla rikoslain 40 luvun 8a ja 8b §:n mukaan tuomitukseksi Euroopan unionin varojen väärinkäytöstä tai törkeästä varojen väärinkäytöstä. Kansanedustaja voi tulla tuomitukseksi asiaan, jos hänen tehtävänä on varojen tai muun omaisuuden hallinnointi. Jos kansanedustaja hallinnoidessaan varoja varaa, osoittaa, maksaa tai käyttää tällaista omaisuutta tiettyyn tarkoitukseen, joka on käyttötarkoituksen vastaista, voi syyllistyä rikokseen. Jos kansanedustaja täten vahingoittaa unionin taloudellista tilannetta voidaan hänet tuomita Euroopan unionin varojen väärinkäytöstä sakkoon tai vankeuteen jopa kahdeksi vuodeksi. Yritys Euroopan unionin varojen väärinkäyttöön on myös rangaistavaa ja, jos rikos osoittaa kansanedustajan ilmeisesti sopimattomaksi tehtävänsä hänet voidaan myös tuomita viralta pantavaksi. Jos rikos katsotaan törkeäksi, kun sillä tavoitellaan suurta hyötyä, pyritään aiheuttamaan tuntuva haittaa tai vahinkoa tai rikos tehdään suunnitelmallisesti tai häikäilemättömästi, pidetään sitä törkeänä, jolloin voi tulla tuomitukseksi vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi vankeuteen.

Rikoslain 40 luvun rikoksista on annettu keskimäärin 26 tuomiota vuosina 2019-2021. Näistä rangaistuksista on pääosin tuomittu sakkoihin tai ehdolliseen vankeuteen. Lahjuksen ottamisesta tai törkeän lahjuksen ottamisesta ei tuomittu yhtäkään kansanedustajaa vuosien 2019-2021 välillä. Virkarikokset ovat suhteellisen harvinaisia kansanedustajilla.⁸⁵

Vaikka virkamiehiä ja kansanedustajia koskevat säännökset määritellään samassa rangaistussäännöksessä, jotta lainsäädäntö olisi selkeämpi, se kuitenkin tarkoittaa sitä, että kansanedustajien tekemiä rikoksia ei pidä säätää rangaistavaksi virkarikoksina, sillä kansanedustajille on perustuslaissa säädetty erityisasema.⁸⁶

Virkasalaisuuden rikkomista ja tuottamuksellista virkasalaisuuden rikkomista käsitellään rikoslain 40 luvun 5 §:ssa. Virkamies ei saa tahallaan palvelussuhteensa aikana tai sen päättymisen

⁸³ HE 79/2010 vp, 1.

⁸⁴ HE 79/2010 vp, 34-35.

⁸⁵ HE 105/2023 vp, 6.

⁸⁶ LaVM 1/2024 vp, 4.

jälkeen rikkoa virkasalaisuutta. Jos virkamies paljastaa sellaisen asiakirjan tai tiedon, joka on salassa pidettävä tai jota ei saa lain mukaan ilmaista ja joka on viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) mukaan pidettävä salassa tai käyttää omaksi hyödykseen tai toisen henkilön vahingoksi asiakirjaa tai tietoa on virkamies tuomittava rangaistukseen. Virkamies on tuomittava virkasalaisuuden rikkomisesta sakkoon taikka vankeuteen, joka voi olla enintään kaksi vuotta, jollei teosta ole muualla säädetty ankarammasta rangaistuksesta. Virkamies voidaan tällä perusteella myös erottaa tehtävästä ja tuomita viralta pantavaksi, jos rikos osoittaa, että virkamies on todella sopimaton kyseiseen tehtävään. Jos virkamiehen virkasalaisuuden rikkominen tapahtuu huolimattomuudesta, voidaan virkamies tuomita tuottamuksellisesta virkasalaisuuden rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Virka-asemaa ei saa väärinkäyttää. Rikoslain 40 luvun 7 §:ssä ja 8 §:ssä säädetään virka-aseman väärinkäyttämistä ja törkeästä väärinkäyttämistä.

Eduskunnan työjärjestyksen mukaan on kansanedustajilla myös vaitiolo- ja salassapitovelvollisuus. Eduskunnan työjärjestyksen 43 c §:n mukaan valiokunnan jäsenillä, varajäsenillä tai virkamiehillä ei ole oikeutta paljastaa salassa pidettävän asiakirjan sisältöä tai tietoja, joka on asiakirjaan merkittynä salassa pidettäväksi taikka sellaista seikkaa, josta valiokunta on tehnyt vaitiolopäätöksen perustuslain 50 §:n 3 momentin mukaan. Samassa lainkohdassa säädetään myös siitä, että henkilö ei myöskään saa käyttää omaksi hyödykseen tai toisen henkilön hyödyksi tai toisen henkilön vahingoksi sellaisia tietoja, jotka on merkitty salassa pidettäväksi.

Salassapitorikoksesta ja salassapitorikkomuksesta säädetään rikoslain 38 luvun 1 ja 2 §:ssa seuraavalla tavalla. Salassapitorikoksesta on tuomittava sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi, jollei teko ole rangaistava 40 luvun 5 §:n mukaan. Salassapitorikoksesta voidaan tuomita silloin, kun henkilö paljastaa salassa pidettävän asian tai käyttää tällaista salassa pidettävää tietoa omaksi tai toisen ihmisen hyödyksi. Salassapito rikkomuksesta voidaan rikoslain 38 luvun 2 §:n mukaan tuomittava salassapitorikkomuksesta sakkoon, sillä rikokseen liittyvät seikat ovat tässä vähäiset. Salassapitorikkomuksesta tuomitaan myös sellainen henkilö, joka on syyllistynyt salassapitovelvollisuuden rikkomiseen 1 §:ssä ja joka on erikseen säädetty salassapitorikkomuksena rangaistavaksi.

7 Oikeuskäytäntö

Oikeuskäytännössä käyn läpi muutamia esimerkitapauksia siitä, milloin kansanedustaja voidaan tuomita rikoksesta. Oikeuskäytännön tarkoituksena on elävöittää opinnäytetyötä ja tuoda siihen mielenkiintoa.

Oikeuskäytännössä käsittelen kolmea eri tapausta. Käsittelyssä on Timo Vornasen ampumavälikohtaus sekä Jussi Halla-ahon ja Sebastian Tynkkysen tapaukset kiihottamisesta kansanryhmää vastaan.

7.1 Timo Vornanen

Ampuma-välikohtauksen seurauksesta kansanedustaja pidätettiin huhtikuussa vuonna 2024. Kansanedustajien tapauksessa on erittäin harvinaista, että he tulevat pidätetyksi ollessaan kansanedustajia tai tullessaan pidätetyksi tai epäillyksi ampuma-aserikoksesta. Lähihistoriassa on ollut vain yksi ampuma-aserikos vuonna 2003. Silloisessa tapauksessa kansanedustaja Halmetta ei erotettu eduskunnasta, mutta Vornasen tapausta pidetään vakavampana. Yksi lisämuuttuja tapahtuman vakavuuteen viittaa se, että kyseessä oleva kansanedustaja Vornanen on poliisitaustainen.⁸⁷

Kansanedustaja Timo Vornanen on saanut syytteet, liittyen 26.huhtikuuta 2024 tapahtuneisiin välikohtauksiin helsinkiläisessä ravintolassa ja sen edustalla aamuyöllä. Esitutinnan perusteella Vornanen oli ampunut aseella maahan ja osoittanut aseella kahta ihmistä ravintola Ihkun edessä Helsingin ydinkeskustassa, mutta kukaan ei loukkaantunut tilanteessa. Esitutkinnassa ei selvinnyt tarkkaan, mistä riita osapuolten välille oli syntynyt. Esitutkinnassa selvisi myös se, että Vornanen oli vienyt aseensa eduskunnan tiloihin kahteen kertaan. Syyttäjänlaitos nosti asiassa syytteet, jotka on nostettu lisätutkinnan aineistojen perusteella.⁸⁸

Syytteet, jotka on nostettu Timo Vornasta vastaan ovat pahoinpitely, kaksi laitonta uhkausta, vaaran aiheuttaminen sekä vaihtoehtoisena syyteenä varomaton käsittely sekä ampuma-aserikoksesta sekä ampuma-aserikkomuksesta. Näistä syytteistä pahoinpitely on tullut uutena, sillä sitä ei vielä ollut esitutkinnan päättyessä. Vornasen Facebook-julkaisussa hän kertoo, että aikoo kiistää kaikki syytteet, jotka ovat tapahtuneet kyseisenä ajankohtana.⁸⁹

Vornanen pyysi tapauksessa itse lisätutkintaa, jonka tehdessään hän tiesi, että uusia syytteitä tullaan nostamaan. Jos lisätutkintaa ei olisi toimitettu, ei pahoinpitely syytettä asiassa olisi, mutta ei myöskään häneen kohdistuvia nimikkeitä olisi tullut ilmi. Vornanen on itse asianomistajana syytteissä, joissa rikosnimikkeet ovat lievä pahoinpitely sekä laitton uhkaus.⁹⁰

Kyseisen tapahtuman jälkeen Timo Vornanen erotettiin perussuomalaisten eduskuntaryhmästä. Erottamisen jälkeen Vornanen perusti oman ryhmänsä, jonka viralliseksi nimeksi tuli eduskuntaryhmä Timo Vornanen.⁹¹ Vornanen erotettiin eduskuntaryhmästä, mutta ei

⁸⁷ Seppänen 2024.

⁸⁸ Rantasalo & Suutari 2025.

⁸⁹ Rantasalo & Suutari 2025.

⁹⁰ Rantasalo & Suutari 2025.

⁹¹ Rantasalo & Suutari 2025.

eduskunnasta. Eduskunnasta erottamiseen tarvittaisiin vahvemmat perusteet, jotka ovat rikoksesta tuomittu ehdollinen tai ehdoton vankeusrangaistus. Vielä eduskunnasta erottamiselle siis ei ole minkäänlaisia juridisia perusteita. Vornasen mukaan hän tulee itse pyytämään eroa eduskunnasta, jos perusteet tuomioistuimen lainvoimaisen päätöksen jälkeen ilmenevät.⁹²

Tapahtuma on aiheuttanut puolueelle mainehaittaa. Välikohtauksen tuoma julkisuus olisi mille tahansa puolueelle kiusallista, mutta kun kyseessä on perussuomalaisten puolue, jonka keskeisenä poliittisena teemana on ollut sisäinen turvallisuus ja sen heikkeneminen koko puolueen olemassaolon ajan.⁹³

7.2 Jussi Halla-aho uskonrauhan rikkominen ja kiihottaminen kansanryhmää vastaan

Jussi Halla-aho oli internetissä olevalla sivustolla julkaissut sellaisen kirjoituksen, jossa oli esitetty islaminuskoa ja somaleja loukkaavia lausumia. Kyseessä oli mahdollinen syyllistyminen uskonrauhan rikkomiseen ja kiihottamisesta kansanryhmää vastaan.⁹⁴

Syyttäjä vaati tapauksessa rangaistusta rikoslain 17 luvun 10 §:n nojalla uskonrauhan rikkomisesta. Jussi Halla-aho julkaisi lausunnon, jossa hän oli loukkaamistarkoituksessa herjannut ja häpäissyt julkisesti sitä, mitä uskonnonvapauslaossa tarkoitettua islamilaisia uskonnollisia yhdyskunnat pitävät pyhänä. Lausunnossaan Halla-aho sanoi seuraavaa: ”Profeetta Muhammad oli pedofiili, ja islam on pedofilian pyhittävä uskonto, siis pedofiiliuskonto. Pedofilia on Allahin tahto.”⁹⁵

Samalla syyttäjä vaati Halla-aholle myös rangaistusta rikoslain 11 luvun 10 §:n nojalla kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Halla-aho oli syytteen mukaan levittänyt yleisön keskuuteen lausunnon ja tiedonannon, jossa solvattiin ja paneteltiin somaleista koostuvaa kansallista tai siihen rinnastettavaa ryhmää. Kyseisessä lausunnossa sanottiin seuraavaa: ”Ohikulkijoiden ryytely ja verovarjoilla loiseminen on somalien kansallinen, ehkä suorastaan geneettinen erityispiirre.”⁹⁶

Tapauksessa Halla-aho kiisti syytteet ja hänen mielestään asiassa oli kerrotut lauseet erotettu asiayhteydestä eikä hänellä ollut tarkoitusta herjata tai häpäistä tällaista kansallista tai siihen rinnastettavaa ryhmää. Halla-aho oli perustellut kirjoituksensa sillä, että siinä oli kysymys sananvapaudesta ja tasa-arvosta.⁹⁷

⁹² Happonen 2024.

⁹³ Seppänen 2024.

⁹⁴ KKO 2012/58

⁹⁵ KKO 2012/58

⁹⁶ KKO 2012/58

⁹⁷ KKO 2012/58

Käräjäoikeuden ratkaisussa oli lukenut Halla-ahon syyksi uskonrauhan rikkomisen ja tuomitsi hänet 30 päiväsakkoon, mutta syyte kiihottamisesta kansanryhmää vastaan hylättiin. Tuomiosta hovioikeuteen valittivat syyttäjät ja Halla-aho. Hovioikeus katsoi käräjäoikeuden ratkaisun uskonrauhan rikkomisesta syyksi luetuksi. Hovioikeuden mukaan sakkorangaistus oli oikeudenmukainen ja perusteita rangaistuksen tuomitsematta jättämiselle ei ollut. Hovioikeus katsoi, että käräjäoikeuden tuomion muuttamiseen rangaistuksen osalta ei ollut.⁹⁸

Käräjäoikeus ja hovioikeus molemmat hylkäsivät Halla-ahoa vastaan nostetut syytteet kiihottamisesta kansanryhmää vastaan ja tuomitsivat hänet vain uskonrauhan rikkomisesta. Tuomiosta valittivat Halla-aho ja syyttäjät, jolloin asia jatkui korkeimpaan oikeuteen.⁹⁹

Korkeimman oikeuden päätöksessä kovennettiin Halla-ahon tuomiota. Korkein oikeus halusi muuttaa hovioikeuden tuomiota. Korkein oikeus katsoi, että kiihottaminen kansanryhmää vastaan luetaan myös syyksi ja näin ollen yhteiseen sakkorangaistukseen, joista tuomitaan 50 päiväsakkoon.¹⁰⁰

7.3 Sebastian Tynkkynen kiihottaminen kansanryhmää vastaan

Sebastian Tynkkynen on saanut useamman syytteen kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Oikeudessa vuonna 2017 käsiteltiin Sebastian Tynkkynen heinäkuussa vuonna 2016 tekemiä Facebook päivityksiä, joissa hän vaati muun muassa islaminuskon kitkemistä pois Suomesta sekä islamia tunnustavien ihmisten poistamista maasta heidän uskontonsa perusteella. Lisäksi kyseisissä kirjoituksissa Sebastian Tynkkynen väitti, että islaminuskoa noudattavien muslimien Suomessa oleskelun merkitsevän terrorismin uhkaa ja sitä, että olisi vaara menettää yhteiskuntarauha.¹⁰¹

Kiihottamisesta kansaryhmää vastaan Sebastian Tynkkynen tuomittiin Oulun käräjäoikeudessa. Rangaistukseksi Perussuomalaisten nuorten entinen puheenjohtaja Sebastian Tynkkynen tuomittiin kiihottamisesta kansanryhmää vastaan ja uskonrauhan rikkomisesta 50 kuuden euron suuruista päiväsakkoa, josta tuli yhteensä 300 euroa sakkoja. Käräjäoikeus tuomitsi Tynkkynen, sillä piti kirjoituksia erittäin solvaavina, panettelevina sekä osin uhkaavina. Käräjäoikeus katsoi, että kyseisessä tapauksessa Tynkkynen kirjoitukset täyttivät rikoksen tunnusmerkistön eikä se nauttinut sananvapauden suojaa.¹⁰²

Kyseisestä tuomiosta Sebastian Tynkkynen valitti hovioikeuteen asiasta, mutta piti voimassa käräjäoikeuden tuomion asiassa. Käräjätuomion mukaan Tynkkynen kirjoitukset olivat osa

⁹⁸ KKO 2012/58

⁹⁹ Sundgvist 2012.

¹⁰⁰ KKO 2012/58

¹⁰¹ Kurki 2017.

¹⁰² Kurki 2017.

poliittista toimintaa, vaikka sen julkaisupaikka on ollut Facebook. Käräjäoikeus on katsonut, että julkisuudessa saa käsitellä ongelmia, jotka liittyvät maahanmuuttoon, mutta sananvapauden käytön tulisi olla vastuullista.¹⁰³

Sebastian Tynkkynen on tuomittu kiihottamisesta kansanryhmää vastaan yhteensä kolme kertaa. Kolmannessa tuomiossa Sebastian Tynkkynen tuomittiin 70 päiväsakolla, josta yhteensä tuli maksettavaa 4400 euroa. Kyseisessä tapauksessa oli kyse sosiaalisen median kirjoituksista vuonna 2017, jolloin Tynkkynen teki vaalikampanjaa. Kyseiset kirjoitukset olivat käräjäoikeuden mielestä maahanmuuttajia ja turvapaikanhakijoita solvaavia ja panettelevia. Kyseisiä kirjoituksia oli julkaistu kahtena eri päivänä maaliskuussa ja huhtikuussa 2017. Riikka Purran mielestä kyseiset kolme tuomiota ei vaikuttanut mitenkään Sebastian Tynkkynen asemaan puolueessa. Jokaisessa kolmessa tuomiossa käräjäoikeus on katsonut, että rikoksen tunnusmerkistö täyttyy, sillä kyseiset kirjoitukset ovat kohdistuneet ihmisryhmiin, joita ovat maahanmuuttajat ja turvapaikanhakijat.¹⁰⁴

8 Yhteenveto ja pohdinta

Pohdinnassa käyn läpi opinnäytetyön tavoitteet, toteutuksen sekä johtopäätökset. Kansanedustajien oikeudellinen asema ja rikosoikeudellinen vastuu tulee esille useasti ja tämän opinnäytetyön tarkoituksena on levittää asiasta tietoisuutta.

Tämän työn tarkoituksena on levittää tietoa aiheesta asiantuntijoille, jotka tarkastelevat valtiösääntöoikeutta tai julkisoikeutta. Opinnäytetyö on myös hyödyllinen oikeustieteen opiskelijoille ja muille aiheesta kiinnostuneille henkilöille.

8.1 Työn tavoitteet ja toteutus

Tämän opinnäytetyön päätavoitteena oli selvittää kansanedustajan oikeudellista asemaa ja rikosoikeudellista vastuuta. Kansanedustajan oikeudellista asemaa ja rikosoikeudellista vastuuta tarkasteltiin suomalaisen oikeusjärjestelmän näkökulmasta.

Opinnäytetyöni tavoitteena oli analysoida kansanedustajan oikeudellista asemaa. Tämä oikeudellisen aseman arviointi tapahtui perustuslain ja muun voimassa olevan lainsäädännön pohjalta. Opinnäytetyössäni määrittelin, mitä kansanedustajan rooli pitää sisällään ja millaisia oikeuksia ja vastuita kansanedustajalla on. Opinnäytetyössä käsitelinkin myös kansanedustajan

¹⁰³ Loukkola 2020.

¹⁰⁴ Holopainen & Loukkola 2021.

rikosoikeudellista vastuuta siitä näkökulmasta, että milloin kansanedustajan voi asettaa rikosoikeudelliseen vastuuseen ja milloin kansanedustajan voi erottaa tehtävästään.

Opinnäytetyön toteutin lainopillisena eli oikeusdogmaattisena tutkimuksena. Kyseiseen työhön tulkitsin voimassa olevaa lakia, joka määrittelee kansanedustajan oikeudellista asemaa ja rikosoikeudellista vastuuta.

Opinnäytetyössä keskeisimmät lähteet olivat voimassa oleva lainsäädäntö, oikeuskirjallisuus sekä valtiopäiväasiakirjat. Voimassa olevasta lainsäädännöstä erityisesti käytössä oli perustuslaki ja rikoslaki. Oikeusdogmaattisen tutkimusmenetelmän mukaan, oli tarkoitus selvittää, millainen kansanedustajan asema on tällä hetkellä voimassa olevan lain mukaan. Opinnäytetyössä tutkimuksen kohteena oli kansanedustajan oikeudellinen asema, kansanedustajan koskemattomuus, vastuut, oikeudet, rikosoikeudellinen vastuu rikoksen tehtyä sekä millaisia virkarikoksia kansanedustaja voi tehdä. Oikeudellisen aseman liittyen keskeisenä tarkastelun kohteena oli kansanedustajan tehtävät ja asema eduskunnan työssä.

8.2 Johtopäätökset

Opinnäytetyöstä voi tehdä muutamia johtopäätöksiä, jotka koskevat kansanedustajan oikeudellista asemaa ja rikosoikeudellista vastuuta. Laajemmin voidaan tehdä johtopäätöksiä kansanedustajan asemasta suomalaisessa oikeusjärjestelmässä, vallan tasapainosta sekä poliittisesta ja rikosoikeudellisesta vastuusta.

Ensimmäinen johtopäätöksenä voidaan pitää sitä, että kansanedustajan asema on erittäin suojattu ja poikkeuksellinen, mutta kyseessä on erittäin vastuullinen tehtävä. Kansanedustajalla on erittäin erityinen oikeudellinen asema, joka perustuu perustuslaissa määritettyyn koskemattomuuteen, sananvapauteen ja riippumattomuuteen. Kun kansanedustajaa suojataan erityisesti edellä mainituilla keinoilla, on sen tarkoitus taata se, että kansanedustaja pystyy toimimaan omassa tehtävässään rauhassa ja ilman minkäänlaista painostusta. Erityinen suoja ei kuitenkaan ole aina voimassa. Rikosoikeudellinen vastuu tulee kysymykseen silloin, kun kansanedustaja syyllistyy rikokseen. Kansanedustaja voidaan myös erottaa tehtävästään, jos hänen toimintansa ei ole sen arvoista, mitä kansanedustajalta odotetaan.

Kansanedustajilla on laajat oikeudet toimia omassa edustajantehtävässään. Kansanedustajien oikeudellinen vastuu on erittäin selkeä. Kansanedustajien toimintaa arvioidaan perustuslain mukaan. Kun kansanedustajien työtä arvioidaan, se estää sen, että kansanedustajat eivät voi käyttää valtaa aivan kuten haluavat. Se, että kansanedustajien toimintaa arvioidaan, sillä mahdollistetaan se, että oikeusvaltioperiaate toteutuu politiikkaa tehdessä.

Opinnäytetyöstä voidaan päätellä, että vaaleissa ja puoluekannatuksessa poliittinen vastuu konkretisoituu, kun taas oikeudellinen vastuu voidaan ottaa näkökulmaksi silloin, kun

kansanedustaja rikkoo lainsäädäntöä tai tekee virkarikoksia. Kansanedustaja voi menettää paikkansa eduskunnasta rikosoikeudellisen vastuun perusteella tai, jos kansanedustaja menettää poliittisen luottamuksensa.

Kansanedustaja on yhteiskunnan edustaja, joten hänen edustajan roolinsa ulottuu paljon pidemmälle kuin pelkän lainsäätäjän rooliin. Koska kansanedustaja on yhteiskunnan edustaja, hänen tulee ajaa asioita, jotka ajavat yhteisiä etuja eikä yksittäisiä. Kansanedustajilta vaaditaan siis korkeaa moraalialia, jotta pystyvät hoitamaan tehtävänsä hyvin.

Kansanedustajien oikeudellista asemaa tulee valvoa koko ajan ja ajankohtaisesti. Kansanedustajan työ laaditaan ja määritellään tarkasti perustuslaissa, mutta on olemassa tilanteita, joissa tarvitsee aina arvioida tilannetta omalla tavallaan. Jokainen eduskunnasta vapauttamispyyntö, erottaminen ja rikostuomiot ovat erilaisia, joten ne tarvitsevat aina selkeän menettelyn asia kerrallaan. Tämän takia asioita tulee käsitellä ajantasaisesti ja johdonmukaisesti ja jolloin perustuslakivaliokunnan rooli on erittäin keskeinen, jotta asiat voidaan käsitellä ajantasaisten tietojen perusteella.

Kaiken kaikkiaan opinnäytetyö antaa lähtökohtaisesti kuvan siitä, että kansanedustajan tehtävä on erittäin vastuullinen tehtävä, joka on myös kansanedustajaa juridisesti velvoittava tehtävä. Kun kansanedustajan tehtävä on tarkkaan määritelty, voidaan eduskunnan järjestelmää ja lakien asettamista pitää uskottavana ja oikeudenmukaisena.

Lähteet

Kirjallisuus

Husa, J. & Jyränki, A. 2021. Valtiosääntöoikeus: Systemaattinen yleisesitys Suomen valtiosäännöstä. 2. painos. Helsinki: Kauppakamari.

Hirvonen, A. 2012. Oikeuden ja lainkäytön teoria. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Husa, J. & Pohjolainen, T. 2014. Julkisen vallan oikeudelliset perusteet: Johdatus julkisoikeuteen. 4. painos. Helsinki: Talentum.

Jyränki, A. & Husa, J. 2012. Valtiosääntöoikeus. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Kontula, H. 2018. Eduskunta: Ystäviä ja vihamiehiä. Helsinki: Into Kustannus.

Raunio, T & Wiberg, M. Eduskunta: Kansanvaltaa puolueiden ja hallituksen ehdoilla. Helsinki: Gaudeamus.

Virallislähteet

HE 77/2001 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle lahjontaa koskevan Euroopan neuvoston rikosoikeudellisen yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä sekä eräiden virkarikoksia ja niihin liittyviä rikoksia koskevien säännösten muuttamisesta

HE 105/2023 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta sekä eräiksi muiksi laeiksi.

HE 79/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle lahjontaa koskevan Euroopan neuvoston rikosoikeudellisen yleissopimuksen lisäpöytäkirjan ja yleissopimukseen tehdyn varauman peruuttamisen hyväksymisestä sekä laiksi lisäpöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja laiksi rikoslain muuttamisesta.

HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 1/1998 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.

LaVM 1/2024 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta sekä eräiksi muiksi laeiksi.

M 16/1991 vp. Ed Stenius-Kaukosen anomus edustajantoimesta vapauttamisesta.

M 3/1994 vp. Ed Vesa Laukkasen anomus edustajantoimesta vapauttamisesta.

PeVM 10/1998 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.

PmNP 18/2023 vp. Puhemiesneuvoston pöytäkirja.

PmNP 19/2023 vp. Puhemiesneuvoston pöytäkirja.

PTK 24/2023 vp. Täysistunnon pöytäkirjan pääsivu.

Muut lähteet

Happonen, P. 2024. Timo Vornanen pyytää anteeksi ja perustaa oman eduskuntaryhmän. <https://yle.fi/a/74-20086783> Viitattu: 14.5.2025

Hidén, M. 2015. Juridiikkaa ja muotoja eduskuntatyössä. Eduskunnan kanslian julkaisu 3/2015. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/ekj_3+2015.pdf Viitattu 17.12.2024 & 13.01.2025

Hirvonen, A. 2011. Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/20149471-38b2-4cc8-94b7-2f6b3feed81d/content> Viitattu: 20.02.2025

Holopainen, H. & Loukkola, P. 2021. Kansanedustaja Sebastian Tynkkynen tuomittiin kolmatta kertaa kiihottamisesta kansanryhmää vastaan - Riikka Purra: ei vaikuta asemaan puolueessa. <https://yle.fi/a/3-12126918> Viitattu: 13.5.2025

Kurki, T. 2017. Sebastian Tynkkyselle 300 euroa sakkoja kiihottamisesta kansanryhmää vastaan ja uskonrauhan rikkomisesta. <https://yle.fi/a/3-9405730> Viitattu: 13.5.2025

Loukkola, P. 2020. Kansanedustaja Sebastian Tynkkynen tuomio kiihottamisesta kansanryhmää vastaan pysyi hovissa - aikoo valittaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. <https://yle.fi/a/3-11429491> Viitattu 13.5.2025

Nuotio, K. 2020. Kansanedustajan asettaminen syytteeseen hänen Eduskunnan täysistunnossa käyttämiensä ilmaisujen vuoksi. <https://www.edilex-fi.nelli.laurea.fi/viestintaoikeuden-vuosikirja/215420002.pdf> Viitattu: 14.4.2025

Pajala, A. Kansalaisaloitteet ja eduskunta-aloitteet suomalaisessa lainsäädännössä. <https://journal.fi/hallinnontutkimus/article/view/98664/56818> Viitattu: 12.5.2025

Rantasalo, T. & Suutari, E. 2025. Kansanedustaja Timo Vornanen sai syytteet baari-illan tapahtumista - syytetään myös pahoinpitelystä. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000011200814.html> Viitattu: 14.5.2025

Seppänen, O. 2024. Kansanedustajan joutuminen pidätetyksi on äärimmäisen harvinaista, sanoo tutkija Markku Jokisipilä. <https://yle.fi/a/74-20086064> Viitattu 14.5.2025 Viitattu: 20.5.2025

Sundqvist, V. 2012. KKO kovensi Halla-ahon tuomiota. <https://yle.fi/a/3-6171365> Viitattu: 25.5.2025

Oikeuskäytäntö

KKO 2012/58.

Kuviot

Kuvio 1 Oikeussystematiikan perusta8